

Kirkon tutkimuskeskuksen www-julkaisuja 32

Haastettu kirkko

– Osallisuus, yhteisöllisyys, usko

Kirkon tutkimuskeskus, Tampere 2013

ISBN 978-951-693-326-2

ISSN 1459-2703

SISÄLLYS

HAASTETTU KIRKKO UUDEN EDESSÄ

Hanna Salomäki	3
-----------------------------	---

SESSIO I

YHTEISÖLLISYYS – KIRKKO IHANTEEN JA TODELLISUUDEN JÄNNITTEESSÄ

Jari Jolkkonen Salattu usko, näkyvä jäsenyys	12
--	----

Kommenttipuheenvuorot

Riitta Särkiö Alkukirkon yhteisöllisyydestä 2000-luvun kirkkoon	20
---	----

Eila Helander

Uuden yhteisöllisyyden haasteet	23
---------------------------------------	----

SESSIO II

KIRKON POLARISAATIO – YHTEISTÄ NÄKYÄ ETSIMÄSSÄ

John Vikström Polarisoituneen kirkon yhteiset haasteet	28
--	----

Kommenttipuheenvuorot

Ilkka Huhta Monien liikkeiden kirkko	40
--	----

Sammeli Juntunen

Moniääninen kansankirkko	45
--------------------------------	----

SESSIO III

OSALLISUUDEN UUDET MUODOT

Jukka Keskitalo Meidän kirkko – osallisuuden yhteisö?	50
---	----

Kommenttipuheenvuorot

Teemu Laajasalo Passiiviset pääkaupunkilaiset kirkon haasteena	55
--	----

Pekka Niiranen

Kirkko tihentyvässä mediavirrassa	61
---	----

HAASTETTU KIRKKO UUDEN EDESSÄ

Hanna Salomäki, Kirkon tutkimuskeskuksen vt. johtaja

”Edes joului ei saa enää ihmisiä kirkkoon” (Iltalehti 23.10.2012)

”Kirkko ei ole enää keskellä kylää” (Hämeen Sanomat 25.10.2012)

”Milloin suljetaan kirkon ovet?” (Pohjolan Sanomat 14.11.2012)

Muun muassa tällaisia otsikoita nosti kirkon nelivuotiskertomuksen julkaiseminen syksyllä. Viime kuukausina tiedotusvälineet ovat seuranneet poikkeuksellisen tiiviisti kirkon kehitystä. Samaan aikaan kun nelivuotiskertomuksen tulokset toisaalta ilmensivät hiipuvaa kiinnostusta kirkkoa kohtaan, kirkon julkinen rooli säilyi vahvana. Erilaisten kirkollisten kohujen ohella monet tiedotusvälineet ovat toteuttaneet laajoja juttukokonaisuuksia, joissa on tarkkaan kaivettu esiin erilaisia kirkon tuottamia tilastoaineistoja.

Tiedotusvälineiden kiinnostus ei rajaudu vain demonien manaamiseen tai vaikkapa hyväksikäyttötapauksiin uskonnollisissa yhteisöissä, vaan laajasti palstatilaa ovat saaneet myös jumalanpalvelusosallistumisen kehitys, kirkon jäsenmäärien muutokset ja seurakuntarakenteiden uudistaminen. Tältä kannalta katsottuna kirkon voi edelleen katsoa olevan ”kirkko keskellä kylää”. Kirkko kiinnostaa, kirkko ärsyttää, kirkkoon halutaan vaikuttaa.

Kirkon tutkimuskeskuksessa olemme jatkaneet uskonnollisuuden muutosten analysoimista *Kirkon muuttuva yhteisöllisyys* -tutkimushankkeessa. Hanke jatkaa nelivuotiskertomuksen esiin nostamien kehityslinjien syvempää analyysiä. Osa jatkotyöskentelyä on myös tämä seminaari. Nimikkeellä *Haastettu kirkko – osallisuus, yhteisöllisyys, usko* halusimme kiinnittää huomion paitsi yhteisöllisyyden ja osallisuuden muutoksiin, myös kirkon uskoon ja oppiin.

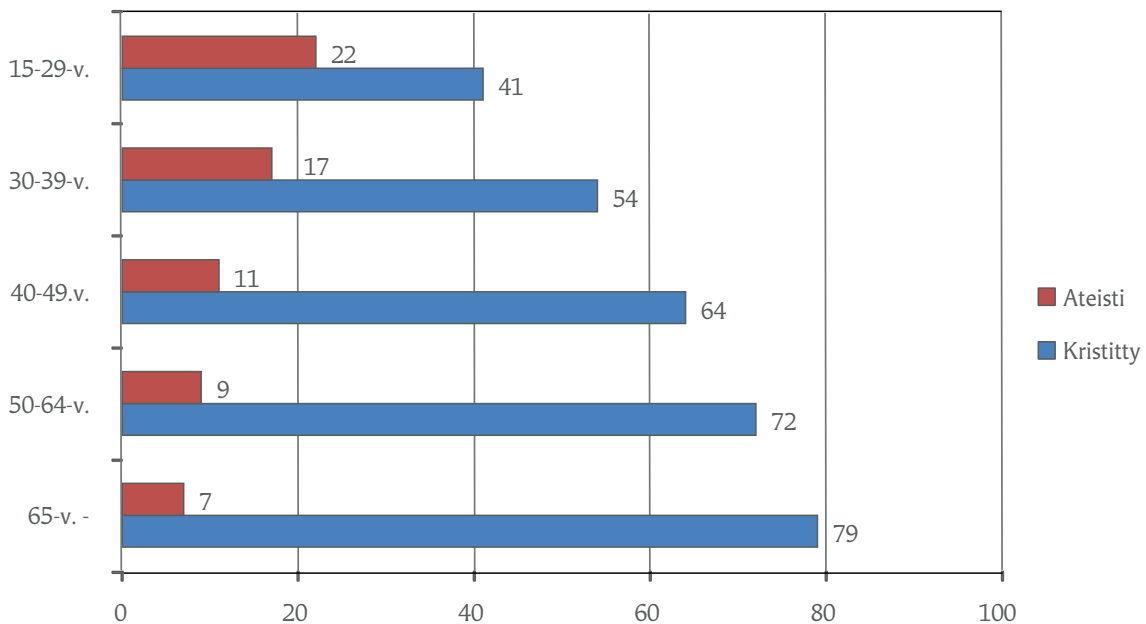
Seminaarin ajatuksena on koota yhteen ihmisiä, jotka eri paikoilta katsellen pohjivat kirkon tulevaisuutta. Kun seurakunnissa eri puolilla maata kohdataan juuri samoja ongelmia ja haasteita, on luontevaa, että myös ratkaisuja etsitään yhdessä.

I Kansainvälinen konteksti

Ensimmäinen näkökulma koskee suomalaisten uskonnollisuuden muutosta verrattuna kansainväliseen kehitykseen. Kirkon voimassa oleva strategia *Meidän kirkko – osallisuuden yhteisö* korostaa voimakkaasti kirkon yhteisöluonnetta. Tavoitteena on muun muassa kristillisen identiteetin vahvistuminen, osallistumisen lisääntyminen ja kirkon hengellisen jäsenyyden merkityksen vahvistuminen. Kuitenkin juuri näissä ulottuvuuksissa on tapahtunut suuria muutoksia.

Suomalaisten identiteetti kristittynä on muuttumassa yhä ohuemmaksi. Vain kaksi viidestä alle 30-vuotiaasta ajattelee olevansa kristitty. Sen sijaan ateistina itseään pitäviä on ikäryhmässä viidennes. Suomalainen maineikas rippikoulu ei ole selvästikään kiinnittänyt tätä ikäryhmää kristilliseen identiteettiin.

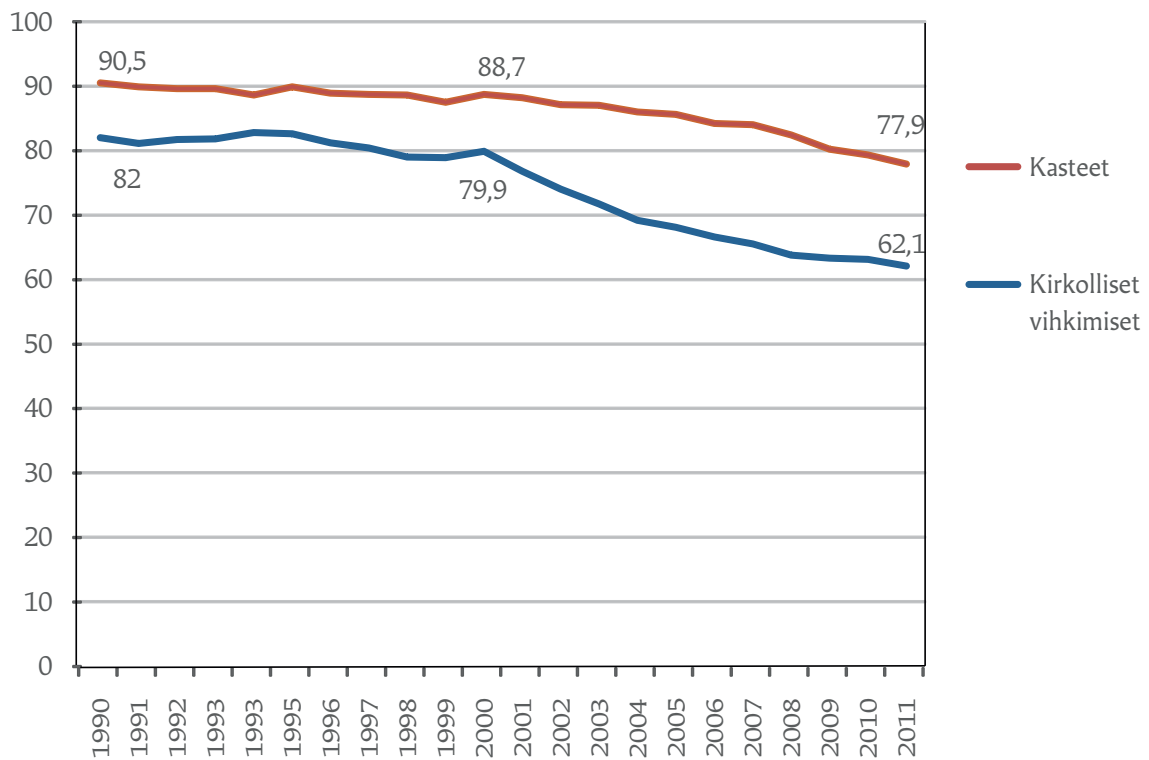
Kuvio 1. Niiden suomalaisten osuus, jotka pitivät itseään kristittynä tai ateistina ikäryhmittäin. Gallup Ecclesiastica 2011, N=4930. (%)

Kirkosta lähteneiden lisäksi jo joka neljäs suomalainen miettii usein tai on jo päättänyt erota kirkosta. Tätä ryhmää yhdistää yhteyden katkeaminen seurakuntaan: he eivät tunne seurakunnan työntekijöitä tai siellä mukana olevia, eivät koe kirkon ottaneen heihin lainkaan yhteyttä, he eivät osallistu seurakunnan toimintaan eivätkä myöskään seuraa uskonnollista toimintaa radiosta, televisiosta tai internetin kautta.

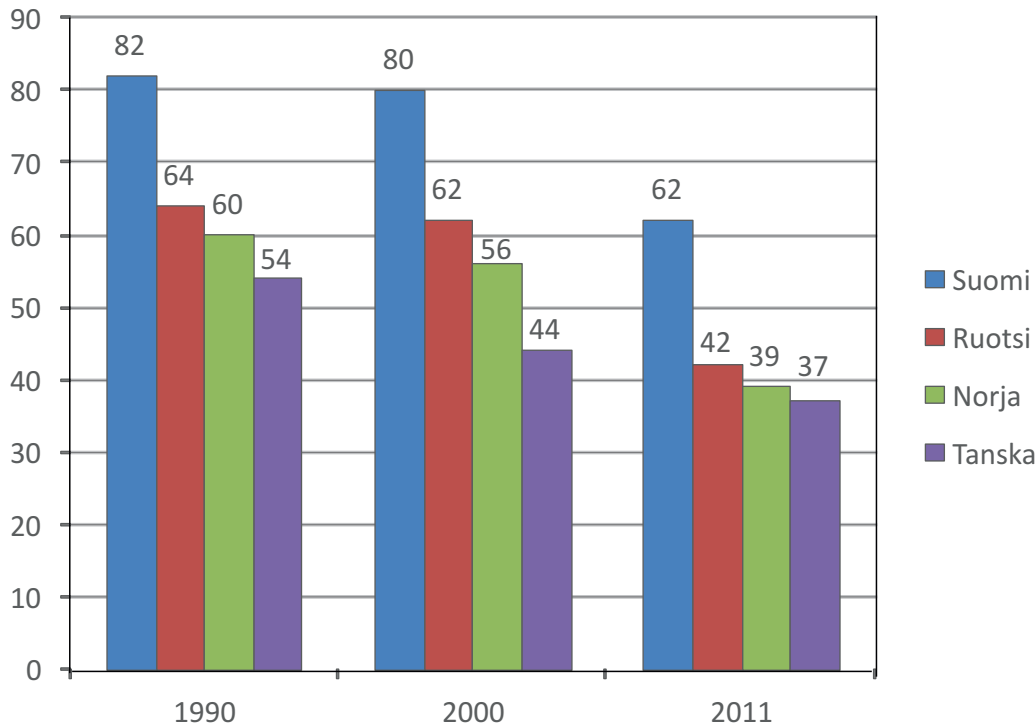
Luontainen seuraus kristillisen identiteetin ohenemisesta on se, että kirkko ei ole enää mukana oman elämän tärkeissä tapahtumissa. Kasteiden ja kirkollisten vihkimisten osuudessa käyrät viistävät alaspäin, erityisesti viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden aikana. Kehityslinjat kulkevat samaan suuntaan kaikissa hiippakunnissa. Tästä huolimatta osassa kysymyksiä alueelliset erot ovat suuria: siinä missä Helsingissä kastetaan enää puolet lapsista, monilla paikkakunnilla osuus on sata prosenttia.

Kuvio 2. Kastettujen ja kirkollisesti vihittyjen osuus vuosina 1990–2011. (%)

Tässä kehityksessä Suomi seuraa naapurimaiden tilannetta. Esimerkiksi kirkollisissa vihkimisissä kehitys on Pohjoismaissa ollut samansuuntainen. Siinä missä vuodesta 1990 vuoteen 2000 käyrissä on ollut vähäistä laskua, muutos on ollut 2000-luvulla selvästi kiihtyvä. Esimerkiksi Ruotsissa on vuoden 2000 ja 2011 välillä tapahtunut juuri sama, kahdenkymmenen prosenttiyksikön pudotus kirkollisten vihkimisten osuudessa.

Kuvio 3. Kirkollisten vihkimisten osuus solmituista avioliitoista Pohjoismaissa vuosina 1990, 2000 ja 2011 (%)

Suomalainen kehitys tulee siis suhteuttaa laajempaan, länsimaita yleisesti koskevaan muutokseen. Kun tarkastellaan suomalaisia sukupolvittain, havaitaan, että uskonnollinen identiteetti on sitä heikompi, mitä nuoremasta ryhmästä puhutaan. Erityisesti 1980-luvulla syntyneiden uskonnollisuus poikkeaa aiemmista. Aivan vastaavaan tulokseen on tullut uskontososiologi David Voas vertaillaessaan uskonnollisuuden kehitystä lukuisissa eurooppalaisissa maissa. Hänen lopputulemansa on se, että jokainen sukupolvi on entistä vähemmän uskonnollinen, eikä uskonnollisuus erityisesti vahvistu ihmisen elämän aikana. Myös Yhdysvaltoja koskevat tilastot osoittavat yhtäläistä kehitystä samaan suuntaan.

Kristillisen identiteetin olemassaolo tai sen puute kytkeytyy luonnollisesti kasvatukseen. Voas selittääkin murrosta ensisijaisesti kasvatuksella: uskonnollista traditiota ei ole siirretty uusille sukupolville.

II Suhde kirkon oppiin

Seminaarin nimessä yhtenä yhteisöllisyyden elementtinä tuodaan esille yhteisöä kokoava usko. Jaetut uskomukset ovat niin uskonnollisia kuin sekulaareja ryhmittymiä yhteen liimaava tekijä. Kristillinen identiteetti kytkeytyy kiinteästi kysymykseen siitä, mihin uskotaan.

Kuten Haastettu kirkko -kirjan tulokset osoittavat, suomalaisten sitoutuminen erilaisiin kirkon opettamiin asioihin on heikentynyt. Esimerkiksi Jeesukseen Jumalan poikana uskoi noin 40 %, kun se oli 2000-luvun alussa lähes 80 %. Osuus on siis puolittunut. Tuore Kirkon tutkimuskeskuksen ja Radio Dein kysely (2013) kirkon työntekijöille osoitti, että kirkon työntekijöiden näkemyksissä ei ollut kovin suuria muutoksia aiempiin tutkimuksiin verrattuna. Aiemman tutkimuksen tavoin tietyt teemat, esimerkiksi kysymykset kuolemanjälkeisestä elämästä, Saatanan olemassaolosta tai Jeesuksen neitseestäsyntymisestä jakavat työntekijöiden näkemyksiä.

Elävä, uudistuva kirkko käy jatkuvasti keskustelua siitä, miten kristillinen usko tulisi omassa ajassa ja paikassa ymmärtää. Opin uudistajat ja sen säilyttäjät keskustelevat luovuttamattomista ja muuttuvista elementeistä jokaisessa uskonnollisessa ryhmittymässä. Kirkossa tämä ilmenee näkemyseroina niin opillisista yksityiskohdista kuin opin kokonaisuudesta, esimerkiksi uskontunnuksesta.

Työntekijäkyselyssä selvitettiin myös, millaisena työntekijät ensisijaisesti näkevät uskontunnustuksen roolin.

- Puolet (50 %) seurakunnan työntekijöistä katsoi, että ”uskontunnustus koostuu selkeästi ymmärrettävistä, tosista väitelauseista ja lausueissaan tunnustusta henkilö ilmaisee pitävänsä niitä kirjaimellisesti tosina”
- Viidennes (18 %) piti uskontunnustuksen lausumista symbolisena ilmauksena kirkon perinteeseen sitoutumisesta
- Runsas kymmenesosa (14 %) katsoi sen olevan Jumalan ylistystä ja palvelusta
- Kymmenesosa (10 %) näki uskontunnustuksen vertauskuvallisena kielenä uskon todellisuudesta, eikä sitä tule ymmärtää kirjaimellisesti tosiasiaväittäminä

Kuten aiempi tutkimus on osoittanut, eritoten suhtautuminen Raamatun asemaan ja tulkintaan, kirkon oppiin ja näiden kirjaimellisuuteen ovat teemoja, jotka jakavat niin sanottuja konservatiivien ja liberaalien ryhmittymiä. Tämä ilmenee selvästi myös tässä kyselyssä. Niistä työntekijöistä, jotka itse arvioivat itsensä teologisesti liberaaleiksi, yksi neljästä (26 %) näki uskontunnustuksen konkreettisista tosiasialauseista koostuvana. Konservatiivina itseään pitävistä tällaisia oli kolme neljästä (72 %). Niiden työntekijöiden, jotka eivät katsoneet kuuluvansa kumpaankaan ryhmittymään, ajatukset sijoittuvat näiden ryhmien väliin. Vertauskuvallinen tulkinta oli yleisempi liberaaleilla (20 %) kuin konservatiiveilla (3 %) työntekijöillä.

Konservatiivisuus- ja liberaalisuuskäsitteiden ongelmista huolimatta on kiistatonta, että suuri joukko suomalaisia ja kirkon työntekijöitä mieltää itse kuuluvansa jompaan-kumpaankin ryhmittymään. Suomalaisten keskuudessa erityisesti uskonnollisesti liberaalina itseään pitävien osuus on selvästi vahvistunut. Uskonnollisesti liberaaliksi itsensä arvioi kyselyssä (Gallup Ecclesiastica 2012) kolmannes suomalaisista 35 % vuonna 2012, kun

vuonna 2007 näin itsensä määritteli vain viidesosa (20 %). Uskonnollisesti konservatiivien osuus oli 11 % ja vahvistui hieman edellisestä tutkimuksesta (8 % vuonna 2007). Työntekijöiden joukossa jotakuinkin yhtä suuri joukko ajatteli olevansa konservatiivisia (32 %) kuin liberaaleja (36 %): molempiin ryhmiin katsoi kuuluvansa noin kolmannes. On kuitenkin huomattavaa, että näiden ryhmien kanssa tasavahvuinen (32 %) oli se työntekijäjoukko, joka ei katsonut olevansa kumpikaan tai ei osannut sanoa. Juuri tämä eri tavalla ajattelevien tasavahvuinen osuus selittää keskustelun voimakkuutta.

Tutkimusten mukaan konservatiivien ja liberaalien uskonnollisuus poikkeaa toisistaan muun muassa uskomuksissa ja yksityisessä ja julkisessa uskonnonharjoituksessa. Konservatiivisuus ja liberaalisuus ilmenevät erilaisena ajatteluna myös monessa muussa kysymyksessä kuin paljon keskustelua herättäneissä homoseksuaalisuus- tai naispappeuskysymyksessä.

III Polarisaatio ja kirkon tulevaisuus

Kun kirkon asioissa näkemuserot ovat monissa kysymyksissä huomattavia, onko mahdollista löytää yhteisiä tulevaisuudenratkaisuja? Kirkon haasteet näyttävät kohoavan vähintään yhtä paljon kirkon sisä- kuin ulkopuolelta. Kuten Teemu Kakkuri äskettäin blogissaan esitti, ”rauhan kirkosta” on tullut ”räyhän kirkko”. Tapa, jolla kristityt toisistaan puhuvat, epäilemättä rapauttaa kirkon uskottavuutta.

Toisaalta media-ajan kirkon kuva muodostuu monesti sellaisista teemoista, jotka eivät seurakuntatasolla juurikaan kytkeydy arkiseen työhön. Tätä kritisoi myös kirkkoherra Kari Tirola äskettäisessä haastattelussa: ”Emme me täällä päivittäin keskustele tasavertaisesta avioliittolaista tai konservatiivit-liberaalit -akselilla. Ne eivät ole kirkon pääasia, vaikka toki niille ihmisille, joita ne koskettavat, kysymykset ovat kipeitä.”

Keskustelussa on ollut myös sellaisia teemoja, jotka koskettavat hyvin monia seurakuntia, kuten alkuvuotinen keskustelu lähetystyöstä. Kun tarkastellaan konservatiivina ja liberaalina itseään pitäviä, juuri tämä kysymys on yksi näkemuserojen aiheuttajia. Konservatiivit pitivät lähetystyötä tärkeämpänä painopisteenä kirkon tulevaisuudessa kuin liberaalit. Ei siis ihme, että aiheesta on syntynyt keskustelua. Tämän ohella evankeliointi on sellainen teema, jonka konservatiivit näkevät selvästi liberaaleja tärkeämpänä. He myös korostivat avoimuutta karismaattisille ilmiöille. Konservatiivit korostavat liberaaleja vahvemmin Raamattuun ja perinteiseen opetukseen pitäytymistä.

Konservatiivit korostavat

- Kannanottamista avioliiton ja perheen puolesta (89 % täysin tai osittain samaa mieltä) (liberaaleilla 59 %)
- Selkeämpää pitäytymistä Raamatun opetukseen (85 %) (liberaaleilla 36 %)
- Kannanottamista avioliiton ja perheen puolesta (89 % täysin tai osittain samaa mieltä) (liberaaleilla 59 %)

- Perinteisestä opetuksesta kiinni pitämistä (80 %) (liberaaleilla 25 %)
- Voimakkaampaa evankelioimista (70 %) (liberaaleilla 28 %)
- Lähetystyön tukemista (66 %) (liberaaleilla 40 %)
- Avoimuutta karismaattisille ilmiöille (49 %) (liberaaleilla 15 %)

Liberaalit pitivät selvästi konservatiiveja useammin tärkeänä suvaitsevaisuutta seksuaalivähemmistöjä kohtaan. Huomattavasti konservatiiveja suurempi joukko korosti opin uudistamista nykyajan tiedon varassa. Lisäksi kannatusta saivat esimerkiksi kehitysyhteistyön tukeminen ja yhteistyön lisääminen muiden uskonnollisten yhdyskuntien kanssa.

Liberaalit korostavat

- Suvaitsevaisuutta seksuaalivähemmistöjä kohtaan (74 %) (konservatiiveilla 18 %)
- Kehitysyhteistyön vahvempaa tukemista (58 %) (konservatiiveilla 42 %)
- Opin uudistamista nykyajan tiedon varassa (56 %) (konservatiiveilla 20 %)
- Yhteistyön lisäämistä muiden uskonnollisten yhdyskuntien kanssa (46 %) (konservatiiveilla 35 %)

Erimielisyyksien ohella on tärkeä hahmottaa, että eri ryhmittymiin itsensä lukevat kirkon työntekijät ovat varsin yksimielisiä monista kirkon kehityssuunnista. Sekä konservatiivit että liberaalit työntekijät esimerkiksi katsoivat, että kirkon tulisi puhua rohkeammin Jumalasta ja olla avoimempi hengelliselle etsinnälle. Molempien ryhmittymien mukaan kirkon tulee olla vahvasti esillä julkisessa keskustelussa. Molemmat korostavat kirkon auttamistyötä, vapaaehtoistoiminnan mahdollisuuksia ja koulujen kasvatustyön tukemista. (Työntekijäkysely 2012).

Kirkkovuodessa tämän viikon otsakkeena on ”Ylösnoukseen todistajat”. Nämä sanat kiteyttävät myös kirkon tehtävän tässä ajassa. Kristityn identiteetti nousee loppujen lopuksi mutkattomasti tästä ydinsanomasta. Siinä on lyhyesti kuvattu kirkon missio, visio ja strategia.

SESSIO I:

**YHTEISÖLLISYYS – KIRKKO IHANTEEN JA
TODELLISUUDEN JÄNNITTEESSÄ**

SALATTU USKO, NÄKYVÄ JÄSENYYS

Mikä kirkon jäsenyydessä on olennaista? Jumalanpalvelus, harvojen harrastus vai kokoava juhla?

Jari Jolkkonen, Kuopion hiippakunnan piispa

Tässä seminaarissa käsittelemme muun muassa uusinta kirkon nelivuotiskertomusta. Niissä tilastot puhuvat omaa selkeää kieltään: kaikki käyrät ovat kallellaan alaspäin – ruumiin tuhkauksia lukuun ottamatta. Miten haastettu kirkko reagoi haasteisiin?

Monissa kirkollista uudistusta koskevilla puheenvuoroissa on esitetty, että kirkolta puuttuu yksi ja sen mukana kaikki: ”kirkko” ei ole omaksunut ”minun” ennakkoluulotonta uudistusohjelmaani, ja heti kun se sen oivaltaa, ratkaisun avaimet löytyvät. Tällaisen retoriikan taustalla on usein perusteluketju, jota voisi kutsua ”tavallisen ihmisen argumentiksi” (TIA): 1. ”Kirkko” on vieraantunut ”tavallisen ihmisen” elämästä. 2. Minä tiedän, mitä ”tavallinen ihminen” odottaa ja tarvitsee. 3. Siis ”kirkon” olisi syytä kuunnella huolellisesti juuri minua, jos se haluaa ymmärtää, mitä ”tavallinen ihminen” odottaa.

Mikäli postmodernismin johtavat ideologit ovat oikeassa, tällaista niin sanottua ”tavallista ihmistä” ei ole olemassakaan. Siihen vetoaminen on usein pikemminkin valtakeino suostutella muita omien mieltymysten taakse. Tarvitaan syvempää ja tarkempaa nykytilanteen erittelyä. Muuten vastauksetkin toistavat vain kaikuna sen, mikä ilman pohdintaakin arvellaan a priori oikeaksi.

Tyydyn esittämään kolme näkemystä kirkon jäsenyydestä, jumalanpalveluksesta kirkon kokoavana toimintana sekä tarjolla olevista apologettisista malleista.

I Jäsenyys

Kirkon jäsenyys rakentuu kasteen sakramentille. Kasteessa ihminen otetaan ”Kristuksen ja hänen kirkkonsa yhteyteen”, kuten vanha toimitusten kirja asian osuvasti kiteytti. 1500-luvulla uudestikastajien ryhmä torjui lapsikasteen opillisin syin ja katsoi, ettei lapsen kastaminen ole oikein Raamatun näkökulmasta. Edellytettiin tietoista uskonratkaisua. Tunnustuskirjoihin kuuluvien Lutherin katekismusten kasteartiklat on suunnattu juuri tätä lapsikasteen kieltäjien kritiikkiä vastaan. Luther vastaa kolmella argumentilla. Lapset tulee kastaa 1) koska Kristus on asettanut kasteen ja käskenyntä kastaa ilman ikärajoituksia, 2) koska kasteessa annetaan lahja, jossa jo pieni lapsi ilman mitään ansioita tehdään osalliseksi kolmiyhteisestä Jumalasta ja koko pelastuksesta ja 3) koska kaste kutsuu Kristuksen seuraamisen tielle ja antaa siihen voimaa.

Nykyisin eräät uusateistit puolestaan torjuvat lapsikasteen moraalisiin syin. He katsovat, että lapsen kastaminen on ristiriidassa lapsen uskonnollisen autonomian kanssa. Tavallaan hekin edellyttävät tietoista uskonratkaisua, jonka voi tehdä vasta aikuinen. Saattu tai arka usko ei ole uskoa ensinkään.

Tällainen retoriikka on vaikuttanut moniin sellaisiin vanhempiin, jotka kuuluvat kirkkoon ja pitävät vapaa-ajattelijoita uskonnollisiin fundamentalisteihin verrattavina kiihkoilijoina. Yhä useampi vanhempi on alkanut kysellä, onko sopivaa tuoda lapsi kasteelle. Nelivuotiskertomuksen aikana kastettujen osuus laski yli 6 prosenttia (s. 73). Kun vuonna 2000 Helsingissä syntyneistä lapsista kastettiin 73 %, viime vuonna tehtiin historiaa, sillä määrä tippui alle 50 %:in. Vaikka taustalla on myös käytännöllisiä syitä – juhlaa jännitetään ja ahtaisiin kaupunkikaksioihin ei mahdu suurta saattoväkeä – Helsingin seurakuntayhtymän selvityksessä yleisin syy (40 %) oli, että vanhemmat eivät halunneet päättää lapsen puolesta.

Esimerkiksi kosmologi Kari Enqvist esittää kirjassaan *Uskomaton matka uskovien maailmaan*, että kaste on ”vain taikauskon ryvettämä sosiaalinen riitti”. Hänen mukaansa ”evankelis-luterilainen kirkko toimii instituutiona moraalittomasti liittäessään sylivauvat konkreettiseen hallintovaltaansa lainvoimaisella sopimuksella” (s. 181)¹. Enqvist tulkitsee lapsikasteen pahansuopaisesti. Kyse on jäsenmäärän pönkittämisen varjolla tapahtuvasta valta-aseman varmistamisesta: ”Jäsenmäärä on valtaa... Vain moraaliton instituutio valjastaa lapsen maallisen valtansa vipuvarreksi.” Voi kysyä, onko Enqvist huolissaan lasten hyvästä vai kirkon vahvasta merkityksestä suomalaisissa perheissä? Väheksyykö kosmologi vanhempien ja sukujen kasvatustahtoa?

Karkeaa puhetapaa kohtaa myös verkkokeskusteluissa, joissa lapsikaste saatetaan rinnastaa lasten hyväksikäyttöön ja muihin ihmisoikeusrikkomuksiin. ”Lapsikasteet jos mikä on lasten törkeää hyväksikäyttöä. Uskonnoilla pitäisikin olla 21v ikäraja”, kirjoittaa Mirka 3.4.2012 suomi24.fi-sivustolla. ”Jos itseni oltaisiin pienenä kastettu, katsoisin sen kyllä olleen ihmisoikeusrikkomus omaa päätäntävaltaani itsestäni kohtaan,” kirjoittaa Marko toisella sivustolla. Hänelle tosin nimimerkki Sauli vastasi: ”En ihan oikeasti jaksa ymmärtää, mikä helvetti moisessa veden pirkottelussa nyt on ongelmana.” – Väestörekisterikeskuksen lomake muuten ”pakottaa” meidät vanhemmat ilmoittamaan rasti ruutuun menetelmällä ja preesens-muodossa, mikä ”on” vastasyntyneen lapsemme äidinkieli.

Uusateistien retoriikassa heijastuu ajattelu, jota voisimme kutsua indoktrinaatiohypoteesiksi. Se etenee näin:

1 Sitaatit kirjasta Kari Enqvist: *Uskomaton matka uskovien maailmaan*. WSOY: Helsinki. 2012. – Kiinnostavaa on, että vastaavalla tavalla Luther-säätiön näkemyksissä kirkkoon liittämistä on pidetty kastamisen kannalta toisarvoisena sivujuonteena ja pelkkänä hallinnollisena rekisteröintitoimena vailla hengellistä merkitystä.

1. Jokainen lapsi on syntyessään uskonnoton, ellei peräti tuttia imevä ateisti.
2. Lapsi alkaa vieraantua tästä luonnollisesta tilasta, jos vanhemmat tai uskonyhteisöt alkavat antaa uskonnollista kasvatusta.
3. Lasten suojelemiseksi yhteiskunnassa on rajoitettava uskonnollisen kasvatuksen asemaa.

Mitä uusimman kognitiivisen uskontotieteen näkökulmasta indoktrinaatio-hypoteesiä pitäisi arvioida?

Kehityopsykologi ja antropologi, professori Justin Barrett on tutkinut perusteellisesti lasten uskonnollista kehitystä. Hänen ja professori Roger Triggsin johtamaan *Cognition, Religion ja Theology* -projektin aineisto on massiivinen: se kattaa 57 tutkijaa, 40 erillistä tutkimusta, 20 eri maassa ja uskonnollisesti hyvin erilaisissa kulttuureissa (USA, UK, Israel, Kreikka, Maya, Espanja jne). Käytössä olivat sekä empiiriset että analyttiset menetelmät. Barrett esittelee tuloksiaan uudessa kirjassaan *Born Believers – Science of Childrens’ Religious Belief* (2012).

Barrettin keskeinen tulos on, että väljä teismi on ihmisen perusviritys. Hänen tutkimuksensa osoittaa ”kuinka lapset luontaisesti kehittävät mieltään tavalla, joka rohkaisee heitä uskomaan jumalaan tai jumaliin. Ihmiset näyttävät käytännössä olevan syntymäuskovia (*born believers*)²”. Barrett vertaa ihmisen uskonnollista taipumusta kävelyn ja kielten oppimiseen. Tietenkään lapsi ei syntyessään osaa kävellä tai puhua italiaa, mutta hän on kuitenkin olemuksellisesti (*essentially*) viritetty oppimaan nämä asiat. ”Aivan samoin”, Barrett kirjoittaa, ”lapsilla on synnynnäinen taipumus uskoa jonkinlaiseen jumalaan³. Millaisia yhteisiä transkulttuurisia piirteitä tällä uskolla sitten on? Barretin mukaan empiirinen todistusaineisto viittaa siihen, että kulttuurista riippumatta lapset tuntevat hyvin luonnolliseksi (*natural*) ajatuksen siitä, että on olemassa maailmankaikkeuden luoja, joka on kaikkivaltias, kaikkietävä, kuolematon ja moraalisesti hyvä⁴.

Barrett ei ota kantaa Jumalan olemassaoloon, hän vain esittää tiettyjä tutkimustuloksia. Mitä niistä pitäisi ajatella? Ensinnäkään tutkimustulokset eivät ole yllätys historiallisesti tai globaalisti, sillä uskonnot läpäisevät kaikki kulttuurit, haluamme sitä tai emme.

Toiseksi tulokset eivät ole yllätys kristillisen luomisteologian näkökulmasta. Jos kristityt uskovat, että Jumala on luonut jokaisen ihmisen kuvakseen, on johdonmukaista

2 This book shows how children naturally develop minds that encourages them to embrace belief in the god or gods. People may practically be born believers. – Sitaatit kirjasta Justin L. Barret: *Born Believers – Science of Childrens’ Religious Belief*. Free Press: New York. 2012.

3 Essentially all humans are born talkers – destined to acquire language – and born walkers – naturally going to learn to walk. In a similar way, children are born believers in some kind of god.”

4 Evidence exists that childrens might find especially natural the idea of a nonhuman creator of the natural world, possessing superpower, superknowledge, and superperception and being immortal and morally good.

odottaa, että ihminen kaipaa Jumalaa. Augustinus asian sanoo Tunnustuksissaan: ”Sinä Jumala, olet luonut meidät yhteytesi ja sydämemme on levoton, kunnes se löytää levon sinussa.”

Kolmanneksi Barrettin tulokset sopivat hyvin yhteen perinteisen luonnollisen teologian kanssa, jonka mukaan ihminen voi pelkällä järjellään ilman erityistä ilmoitusta vakuuttua, että on olemassa maailmankaikkeuden Luoja, joka on kaikkivaltias, kaikkietävä, hyvä ja kuolematon. Calvin käytti tällaisesta ”jumala-aavistuksesta” termiä *sensus divinitas*. Tällaisessa yleisessä teismissä Jumalaa ei vielä tunneta pelastajana minulle ja meille, mutta hänen vaikutuspiirinsä alueella kuitenkin ollaan. Tie sisälle taloon alkaa porstuasta.

Jos teismi on ihmisen luonnollinen perusviritys, kuten Barrettin empiirinen aineisto näyttää osoittavan, niin militantti ateismi (Ilkka Niiniluodon käyttämä termi) joutuu vakavasti haastetuksi. Onko tämä huoli taustalla, kun eräät uskonnottomat järjestöt ovat alkaneet leikkiä uskontoa järjestämällä korvaavia kokemuksia, esimerkiksi Prometheus-leirejä tai nimiäisiä. Onko kyse antikonfirmaatiosta, siis epäuskon konfirmoimisesta kristillisen uskon läpäisemässä kulttuurissa?

Barrettin tutkimustulosten edessä kirkon tulisi ymmärtää olevansa haastettu – mutta myös haastaja! Jokaisella lapsella ovat idullaan sekä hampaat että usko Jumalaan.

Samalla voi itsekriittisesti kysellä, mikä nykytilanteessa on oikein mennyt pieleen? Onko kirkon sanoma vesitetty väljäksi vai kynnykset tehty liian korkeiksi? Miksi lapsessa luonnostaan asuva väljä teismi ei vahvistu, kasva ja kirkastu iloiseksi Kristus-uskoksi, vaan tukehtuu ja vaihtuu tiedeuskoksi, kyynisyydeksi tai oikukkaaksi shoppailu-uskonnollisuudeksi?

Väitän, että kirkolla on ihmisessä liittolainen, sillä väljä teismi on ihmisen perusviritys. Kirkon tulee hoitaa ja kastella tätä taimea niin, että se kasvaa vapauttavaksi ja koko elämää kannattelevaksi uskoksi kolmiyhteiseen Jumalaan.

II Jumalanpalvelus

Toinen alustukseni teema koskee jumalanpalvelusta. Sekä luterilaisen identiteetin että ekumeenisen konsensuksen mukaan kokoontuminen yhteiseen jumalanpalvelukseen kuuluu kaikille kastetuille kristityille. Ison katekismuksen ehtoollisartikloissa kehoitetaan voimakkaasti jokaista osallistumaan säännöllisesti ehtoolliselle. Kirkon jäsenen velvollisuuksia koskevan kirkkojärjestyksen ihannepykälän mukaan ”kirkon jäsenen tulee osallistua jumalanpalvelukseen, käyttää muutenkin armonvälineitä ja edistää seurakunnan tehtävän toteutumista” (KJ 1:5§).

Ekumeenisesti arvioiden suomalainen luterilainen on sohvaperunakristitty. Hän rukoilee itsekseen saunanlauteilla ja sienimetsässä, mutta vain harvoin yhdessä toisten kanssa. Vain noin 10 % kirkon jäsenistä osallistuu jollakin tavalla säännöllisesti yhtei-

seen jumalanpalvelukseen. Toisaalta on totta sekin, että vaikkapa urheilutilaisuuksiin tai konsertteihin verrattuna jumalanpalveluksiin kokoontuu hyvin paljon ihmisiä, ja joukko laajenee, jos radiojumalanpalveluksiin osallistuvat otetaan huomioon.

Tulisiko kirkon siis kokonaan luopua järjestämässä jumalanpalvelusten tapaista koavaa toimintaa? Tämä ajatus ei ole erityisen uusi tai moderni, sillä jo eräät reformaation puolelle asettuneet papit ja maallikot päättelivät, että uusi oppi uskonvanhurskaudesta vapauttaa meidät rukouksesta ja ehtoolliselle osallistumisesta: koska usko yksin vanhurskauttaa, yhteys Jumalaan syntyy vallan hyvin, ellei paremminkin ilman sakramenteja, jumalanpalvelusta – ja kirkkoa.

Voikin kysyä, maisteleeko kirkko matalissa messuun osallistumisluvuissa omaa lääkettään – tai oikeastaan myrkyä, siis kaventuneen ja vääristyneen vanhurskauttamisopin tulkinnan seurauksia? Moderni versio tästä ajattelusta on niin sanottu kellomalmin teologia: riittää kun ihminen kuulee kirkon kellojen kuminan ja saa siitä jonkinlaista merkitystä elämään.

Lutherin Ison katekismuksen esipuhe on oikeastaan suunnattu juuri tällaisista kellomalmin teologiaa tai hienommin sanottuna kvietististä vanhurskauttamisopin tulkintaa vastaan. ”Hukka heidät periköön, nuo kerrassaan häpeälliset ahmatit ja vatsanpalvojat! He sopisivat paremmin sikopaimeniksi tai koiranvahdeiksi kuin sielunhoitajiksi ja papeiksi”, Luther kirjoittaa omista papeista ja jatkaa me-muodossa: ”Millaisia pölkypäitä, mitä mielettömiä narreja me olemmekaan! Meidän on aina pakko asua ja majaila perkeleiden ja muiden mahtavien vihollisten keskellä, ja kuitenkin me halveksimme puolustusaseitamme, olemme liian laiskoja edes kiinnittämään niihin huomiota ja muistamaan, että niitä onkaan.”

Uusi testamentti asettaa tietoisesti jumalanpalveluksen ja pyhän aterian seurakunnan elämän keskuksiksi: ”Seurakunta kuunteli ja noudatti uskollisesti apostolien opetusta. Uskovat elivät keskinäisessä yhteydessä, mursivat yhdessä leipää ja rukoilivat.” (Ap. t. 2:42.) ”Me emme saa lyödä laimin seurakuntamme yhteisiä kokouksia, niin kuin muutamilla on tapana, vaan meidän tulee rohkaista toisiamme” (Hepr. 10:25), kehottaa heprealaiskirjeen kirjoittaja, eikä tarkoita kirkolliskokouksen yleisvaliokunnan kokousta. Luterilaisen uskonkäsityksen mukaan jumalanpalvelus ja ehtoollinen on sekä seurakunnan että kristityn hengellisen elämän sydän – aivan tilastoissa tapahtuvista muutoksista riippumatta.

Augsburgin tunnustuksessa jumalanpalveluksen arvo ja merkitys perustuu oppiin pelastuksesta lahjana, joka annetaan ihmiselle hänen ulkopuoleltaan. Koska pelastus perustuu Jumalan aloitteeseen ja otetaan vastaan uskolla, siksi ihminen voi saada pelastavan uskon vain itsensä ulkopuolelta, armonvälineiden eli sanan julistuksen ja pyhien sakramenttien kautta (CA V artikla).

Isossa katekismuksessa ehtoollisella käymisen välttämättömyyttä perustellaan kolmella yksinkertaisella asialla, Kristuksen käskyllä, ehtoollisen lahjalla ja inhimillisillä heikkouksilla. 1. Kristus on asettanut ehtoollisen ja käskenytt viettää sitä usein. 2. Ehtoollinen

lahjoittaa sinulle osallisuuden hyviin ja pyhiin asioihin, Jumalan armoon, rakkauteen ja pelastukseen. 3. Ihminen on heikko eikä yksinäinen usko kestä oman elämän ahdistuksissa ja ulkopuolelta tulevissa kiusauksissa. Näistä teologisista ja antropologisista syistä kasettujen tulee säännöllisesti kokoontua yhteen Jumalan sanan ja ehtoollisen äärelle. Sitä paitsi Jumala on luonut ihmisen ruumiilliseksi ja sosiaalisesti olennoksi. Näkö-, tunto- ja makuaistimme tarvitsevat leivän ja viinin tapaisia konkreettisia Jumalan armon ja läsnäolon merkkejä. Ja jopa me umpimieliset suomalaiset kaipaamme toisen ihmisen kasvoja ja yhteistä kokoontumista sanan ja sakramenttien äärelle.

Antropologiaa näkemyksiä väheksymättä jumalanpalveluksen keskeisyys perustuu siis viime kädessä käsitykseen siitä, kuka Jumala on, mitä hän on tehnyt meidän puolestamme, miten hän toimii keskellämme ja miten tullaan osalliseksi hänen armostaan ja rakkaudestaan. Kirkon suuri haaste on, että nämä syyt olisivat meille kaikille mahdollisimman selkeitä, niin papeille kuin kirkon jäsenille. Tästä näkökulmasta on myös mielekästä pohtia, miksi ihmiset arkailevat lastensa kastamista ja kasvattamista ja miksi kaikki kirkon jäsenet eivät löydä tietä ehtoollispöytään.

Käsitykseni mukaan kirkon jäsenyyden ja jumalanpalveluksen haasteisiin ei ole olemassa yhtä syytä ja siten ei myöskään yhtä lääketta. Jotkut loukkaantuvat kirkkoon, toisille hengellisten kysymysten pohtiminen tuntuu yksinkertaisesti merkityksettömältä. Toisten mielestä kirkko on patavanhoillinen, toisten mielestä antautunut kaikenlaisten muotivirtausten heiteltäväksi. Toiset ovat pettyneitä hengellisesti tyhjänpäiväisiin saarnoihin ja välinpitämättömästi toimitettuihin messuihin. Toisille taas rima on liian korkealla eikä seurakunta tunnu kutsuvalta, kodikkaalta ja turvalliselta⁵.

Luultavasti yksi suurimpia esteitä on se kuvitelma, että Kristus vie ihmiseltä vapauden ja autonomian. Antisemitismin ja islamofobian rinnalla länsimainen ihminen näyttää kärsivän myös jonkilaisesta kristofobiasta – jos nyt tällaisia kliinisiä termejä halutaan käyttää.

III Apologetiikka

Kolmanneksi esitän lyhyesti apologetiikkaan liittyvän näkökulman. Nelivuotiskertomus herättää väistämättä kysymyksen, miten haastettu kirkko vastaa haasteisiin. Väitän, että kaikki vastausyritykset ovat pohjimmiltaan apologettisia. Usein unohtuu, että esimerkik-

5 Monien mielikuvissa roomalais-katolisuus korostaa keskittymistä ulkoihin rituaaleihin, kun taas protestantismi keskittyy ihmisen sisäiseen maailmaan. Kiinnostavaa on, että tämä jako näyttää kääntyneen pääläelleen. Meillä metalli-, dance- ja tangomessujen kehittäjät panevat (liian) paljon toivoa messun ulkoiseen muotoon, kuten taas esimerkiksi paavi Benedictus korostaa, että nyt olisi tarvetta nimenomaan messun merkityksen sisäistämiseksi ja ylipäänsä ihmisen sisäiselle hengelliselle maailmalle. Ks. esim. Joseph Ratzinger: *The Feast of Faith*, 69–70.

si Saksassa syntynyt liberaaliprotestantismi ja Pohjois-Amerikassa syntynyt raamattuliteralismi ovat molemmat 1900-luvun vaihteessa kehitettyjä teologisia malleja, joita voidaan pitää apologeettisina. Molempien tarkoitus on sama: tehdä kristinusko merkitykselliseksi, eläväksi ja uskottavaksi nykyajan ihmisille.

Meillä on sadan vuoden kokemus siitä, että kumpikaan malli ei sellaisenaan toimi. Literalismin ongelma on ghattoutuminen, kääntyminen sisäänpäin. Jos suljemme silmämme vaikkapa luonnontieteen kehitykseltä ja keskitymme yksinomaan vaalimaan uskon puhtautta tai toistamaan 300-luvun tai 1500-luvun kieltä, se voi tuoda turvaa tunnustaville jäsenille, mutta tuskin houkuttelee tunnustelevia jäseniä.

Liberaaliprotestantismin ongelma on puolestaan kristillisen identiteetin väljähtyminen, liudentaminen ja häivyttäminen osaksi ajan henkeä. Entinen ateisti ja nykyinen anglikaani, tämän hetken ehkä luetuin teologi-luonnontieteilijä Alister McGrath huomauttaa terävästi ateismin historiaa pohtivassa kirjassaan, että globaalisti juuri liberaaliprotestantismin omaksuneet kirkot ovat menettäneet eniten jäseniään⁶. McGrathin mukaan tilastojen valossa kaikkein ongelmallisin yhdistelmä sekä jäsenmäärän että jäsenten hengellisen identiteetin kannalta on valtiokirkollisuuden ja liberaaliprotestantismin yhdistelmä.

Jos sallitaan kärjistetty, mutta yksinkertainen vertaus: suhteessa niin sanottuun ajan henkeen literalismi on kallellaan selibaattiin, liberaaliprotestantismi on puolestaan prostituutioon.

Kerrassaan kelvoton on myös sellainen apologeettinen strategia, jossa paetaan mysteerin taakse sanomalla, että ei Jumalasta voi mitään puhua eikä tietää, kun hän on niin suuri salaisuus. Tällainen väite on läpeensä dogmaattinen. Se on sisäisesti ristiriitainen ja doketistinen eli Jumalan inkarnaation kieltävä. Se on myös apologeettisesti itsetuhoinen, sillä kuka jaksaa kiinnostua Jumalasta, jota ei voida tuntea ja josta ei voida tietää mitään.

Globaalisti näyttää siltä, että yhtäältä helluntailaisuus ja karismaattisuus ja toisaalta roomalais-katolilaisuus ovat pärjänneet parhaiten sekularisaation puristuksessa – tosin katolilaisuus lähinnä Euroopan ulkopuolella.

En usko, että kirkko pärjää jäsenyyskilpailussa korostamalla jäsenyyden tuomia sosiaalisia tai yhteiskunnallisia etuja. S-kortilla etuja saa luultavasti enemmän. Sitä paitsi silloin on omaksuttu markkinataloudelle tyypillinen panos-tuotos-ajattelu, joka on uhria ja palvelevaa rakkautta korostavalle kirkolle vieras.

Voisiko olla niin, että kysymys kristillisestä identiteetistä on primaarimpi kuin kysymys jäsenyydestä? Jos ihmisellä oleva väljä teismi saa kasvaa, kehittyä ja vahvistua kristilliseksi teismiksi, eikö sen pitäisi viime kädessä olla ratkaisevaa sille, tahtooko ihminen

6 Esimerkkinä McGrath käyttää omaa sisarkirkkoaan USA:n episkopaalista kirkkoa, joka menetti 30 vuodessa 30 % jäsenistään. Amerikassa liberaaliprotestanttisiin kirkkoihin kuulumisprosentti on romahtanut 1960-luvun 40 %:sta noin 40 vuodessa 10%:iin. Luvut ovat viitteellisiä. McGrathin kritiikistä lähemmin ks. esim. Alister McGrath: Ateismin lyhyt historia. Kirjapaja: Helsinki. 2004.

kuulua kristittyjen yhteisöön vai ei? Voisiko yksi langanpää voisi olla siinä, että emme keskittyisi jäsenmäärään, vaan jäsenten identiteettiin?

Aloitin kasteesta ja palaan siihen. Mikä on se uusi identiteetti, jonka kaste antaa, mikä on se tie, jolle se kutsuu? Yhden liturgisen ja muutenkin hyvän vastauksen antaa Amerikan luterilaisen kirkon kasteakaavassa tehty kysymys vanhemmille.

”Kun tuotte lapsenne saamaan kasteen lahjan, teille uskotaan eräitä velvollisuuksia. Vanhempien tehtävänä on elää lasten kanssa osana Jumalan perheväkeä, tuoda heidät Jumalan sanan ja pyhän ehtoollisen äärelle, opettaa heille Isä Meidän, uskontunnustus ja kymmenen käskyä, asettaa heidän käteensä pyhät kirjoitukset ja tukea heitä uskossa ja rukouksessa, jotta lapsenne voisivat oppia luottamaan Jumalaan, julistaa Kristusta sanoin ja teoin, pitää huolta toisista ja Jumalan luomasta maailmasta ja edistää rauhaa ja oikeutta.”

Tämän jälkeen vanhemmille tehdään kysymys: *Do you promise to help your children grow in the Christian faith and life?* Ihan hyvä kysymys.

ALKUKIRKON YHTEISÖLLISYYDESTÄ 2000-LUVUN KIRKKOON

Miten muodostuivat alkukirkon yhteisöt? Kuinka alkukirkon ihanteet sopivat nykypäivään?

Riitta Särkiö, Launeen seurakunnan kappalainen

Apostolien teoista ja Paavalin kirjeistä hahmottuu kuva alkukirkon elämästä. Ensimmäisillä kristityillä on paljon sellaista, mitä meilläkin on, mutta paljon heiltä myös puuttuu: ei ole vielä rakenteita eikä organisaatiokaavioita, ei omia kirkkorakennuksia eikä moninaisia koulutettuja työntekijöitä, ei kirkollisveroa, joka toisi resursseja ja vakautta taloudenpitoon.

Kristilliset yhteisöt rakentuivat ylösnousseen Jeesuksen ympärille. Ensin oli apostolien ja muiden Jeesusta seuranneiden naisten ja miesten joukko. Tämä yhteisö laajeni vauhdilla. Vetovoimatekijänä oli evankeliumi, jota levittivät tosissaan olleet julistajat. Kristittyjen joukkoon kutsuivat myös parantamisihmeet, keskinäinen solidaarisuus ja se, että tähän yhteisöön olivat tervetulleita kaikki. Oviaukon avaruus teki esimerkiksi Korintin seurakunnasta paikan, jossa ei Paavalin mukaan ollut monta mainittavan viisasta, vaikutusvaltaista tai jalosukuista ihmistä. Kuka tahansa oli tervetullut. Köyhiä, leskiä, orjia ei torjuttu. Paavali kirjoittaa galatalaisille: ”Yhdentekevää, oletko juutalainen vai kreikkalainen, orja vai vapaa, mies vai nainen, sillä Kristuksessa Jeesuksessa te kaikki olette yhtä.” (Gal 3: 28).

Meille monikulttuurisuus on haaste eli vaikeus niin kuin ennen sanottiin. Alkukirkossakin elettiin monikulttuurisuuden keskellä. Vaikka kristinusko syntyi juutalaisten parissa, se suuntautui jo Jeesuksen toiminnan aikana ulospäin. Kuinka monta kertaa Jeesus asettikaan samarialaisen tai kanaanilaisen esikuvaksi juutalaisille kuulijoilleen! Paavali ryhtyi tietoisesti juuri pakanoiden apostoliksi. Kristinusko eli monikulttuurisessa ja moniuskontoisessa ympäristössä. Kristityt voittivat tuon haasteen. Suomen evankelisluterilaisten seurakuntien voimavarana on se, että meillä ei ole sosiaaliluokan tai muun luokittelun mukaan perustettuja erillisiä seurakuntia niin kuin vaikka USA:ssa. Erilaiset ihmiset kuuluvat kotiseurakuntaansa.

Alkukirkon yhteisöt rakentuivat Jeesuksen ympärille, juuri siksi jumalanpalvelus ja pyhän aterian vietto oli niin tärkeää. Jumalanpalveluksessa ihmiset pääsivät jälleen kohtaamaan Kristuksen, ehtoollisella he viettivät Jeesuksen muistoa ja kokivat Jeesuksen läsnäolon. Piispa Jolkkosen puolustama jumalanpalveluskeskeisyys nousee suoraan alkukirkosta.

Ensimmäisillä kristityillä oli myös vahva Jeesuksen toisen tulemisen odotus. Paavali viittaa usein kirjeissään Herran tuloon hänen omana elinaikanaan. 1. Korinttilaiskirjeen lopussa Paavali sanoo: ”Pasuunan soidessa kuolleet herätetään ja me muut muuttamme...” (1 Kor. 15:54.) Tässä on iso erottava tekijä varhaiskristittyjen ja meidän välillä. Mekin ”odotamme hänen tulemistaan kunniaassa”, niin kuin ehtoollisrukouksessa laulamme, mutta tuo odotus ei paljon näy, se ei saa meitä tekemään radikaaleja lopunaikojen ratkaisuja. Odotus taitaa olla yhtä haaleaa kuin kauhtuneet ”Jeesus tulee, oletko valmis” -julisteet sähkötolpissa. 2000-luvun ihminen on menettänyt lähiodotuksen tunteen, järki sanoo, että kun Jeesus ei ole vielä tullut, niin ei hän luultavasti tule juuri nytkään. Mitä tärkeää olemme menettäneet, jos lopun ajan odotus ei pidä meitä hereillä ja aktiivisina? Onhan oman elämämme rajallisuus ja kuoleman mahdollisuus ainakin yhtä totta kuin alkukirkossa. Voisimmeko saada takaisin jotain ensimmäisen vuosisadan vireydestä sillä, että havahtuisimme vielä vahvemmin Jeesuksen läsnäoloon messuissamme ja elämässämme. Jos emme odotakaan viimeistä päivää, voisimme odottaa Jeesusta ja iloita siitä, että hän tulee luoksemme joka jumalanpalveluksessa, joka kerta, kun kaksi tai kolme on koolla hänen nimessään.

Ensimmäisten kristittyjen jumalanpalvelus oli apostolien ja seurakunnan paimenten johtamaa, mutta muut seurakuntalaiset eivät olleet pelkkää yleisöä. Meillä on jumalanpalveluselämässämme aivan sama tavoite: messu on Jumalan kansan yhteinen juhla. Silti meillä on kirittävää. Onko meillä seurakunnissa se tuntu, että ”jokaisella on jotakin annettavaa”, niin kuin jae 1 Kor. 14:26 kuvaa? Hienoa olisi, jos jokainen kirkkoon tullut kokisi, että minua odotettiin täällä ja minua tarvittiin tässä messussa.

Alkukirkon elämässä Pyhä Henki otettiin todesta tai ehkä on oikeampaa sanoa, että Pyhä Henki oli totta. Seurakunnat olivat karismaattisia. Paavali korosti kuitenkin rakkautyön ja järjestyksen tärkeyttä. Hurmoksellisuus ei rakenna seurakuntaa, jos ihmiset eivät saa siitä selvää. Monien tavoiteltavien armolahjojen yli menee rakkaus. Rakkaus näkyi diakoniana. Omaisuuden jakaminen mahdollisti sen, että puutteessa oleville voitiin antaa avustuksia. Virkatyönä ja vapaaehtoisvoimin tehdyn diakonian lisäksi tahdon nähdä lähimmäisen rakkauden ja palvelumielen kaikille kristityille kuuluvana, luonnostaan uskosta nousevana haluna auttaa. Rakkaus on edelleen armolahja.

Ensimmäisinä vuosikymmeninä kristillinen seurakunta veti puoleensa ja kasvoi, mutta se eli myös juutalaisuuden, Rooman valtakunnan ja hellenistisen paineen puristuksessa. Vainoon vastattiin paitsi veritodistuksella, varmaan jo silloin myös ghettoutumalla ja toisaalta uskoa laimentamalla. Edelleen kristittyjä vainotaan. Kritiikkiä ja kyseenalais-tamista esiintyy paljon meilläkin. Piispa Jolkosen esille nostamaa uskon puolustamista tarvitaan. Kirkko todistaa myös tekemällä rohkeasti perustyötään.

Tässä puheenvuorossa on määrä mieltä, miten alkukirkon ihanteet sopivat nyky- aikaan. On tarpeen olla tässä realisteja. Me emme tiedä kaikkea ensimmäisten kristittyjen elämästä, Uuden testamentin tekstit kertovat meille vain välähdyksiä. Jo niistä havaitsem-

me kuitenkin, että samanlaista raadollista joukkoa he olivat, eivät mitään täydellisiä esikuvia. Alkukirkko oli ihmisten yhteisö, jossa oli kaikkea sitä inhimillistä heikkoutta, syntiä ja itsekkyyttä kuin meidänkin yhteisöissämme.

Tämä näkyy muun muassa jakamisen vaikeutena. Apostolien tekojen mukaan ensimmäisten kristittyjen omaisuus myytiin ja rahat olivat sen jälkeen yhteisiä. Tuollainen omasta luopuminen ei ollut helppoa edes silloisessa Jeesuksen pikaista paluuta odottavassa ilmapiirissä. Rahoja itselleen pimittäneet Ananias ja Safira eivät luultavasti olleet ainoita, joille teki tiukkaa antaa varansa yhteiseen kassaan. (Apt. 5:1–11).

Korinti on toinen esimerkki alkukirkon raadollisuudesta. Siellä kärsittiin jakaantuneisuudesta ja eri johtajien ympärille muodostuneista puolueista. Näin pian oli unohdettu Jeesuksen opetus hänen omiensa yhteydestä. Rikkaat ja köyhät olivat keskenään eriarvoisia, kun vietettiin Herran ateriaa – toisilla kurisi vatsa, toiset olivat jo humalassa. Korintissa – ja arvaanpa, että muuallakin – oli pahan puhumista, riitoja ja suosion kalastelua viekkain keinoin. Alkukirkon seurakunnat eivät siis olleet mitään täydellisiä. Meidän on seulottava esiin hyviä asioita ja opittava puutteista, jos yritämme olla ihanteita noudattavia, alkuperäisiä kristittyjä.

Mitkä piirteet sitten sopisivat meille tai mitä meillä onkin säilynyt? Ytimessä pitää aina olla jumalanpalvelus, ehtoollinen, rukous, diakonia, keskinäinen yhteys. Niin kohtamme Kristuksen. Nämä asiat eivät ole vanhanaikaisia, vaikka ne ovat vanhoja. Perusasiat ovat säilyneet, ne välittävät Jumalan armoa meistä riippumatta, Pyhän Hengen vaikutuksesta.

Meidän on vaalittava aarteitamme, mutta samalla rukoiltava itsellemmekin tavoitteellisuutta ja luottamusta Jumalan työhön. Kristinusko levisi, koska sen julistajat olivat palavasti innoissaan. He olivat vaikuttuneet Jeesuksen opetuksista, hänen kuolemastaan ja ylösnousemuksestaan. Samaa hehkua tarvitsee tämän päivän haastettu kirkkomme. Paavali kehottaa: ”Olkaa siis vahvoja ja järkähtämättömiä ja tehkää aina innokkaasti Herran työtä. Tietäkää, ettei Herra anna teidän työnne mennä hukkaan.” 1 Kor. 15:58

UUDEN YHTEISÖLLISYYDEN HAASTEET

Mitä uskonnollisessa yhteisöllisyydessä on omalaatuista? Miten kirkko tavoittaa uskonnolliset individualistit?

Kirkkososiologian professori Eila Helander

Tässä kommenttipuheenvuorossa en tarjoile kirkkososiologisia ihmelääkkeitä, sillä ihmisten tarjoilu on muiden kuin tieteenharjoittajien alaa. Sen sijaan tarkastelen joitain piispa Jolkkosen esille nostamia seikkoja edustamani oppiaineen näkökulmasta käsin.

Jolkkonen toi esille kirkon jäsenyyden teologiset perusteet, joille kirkon tarjoaman yhteisöllisyyden tulee perustua. Uskonnollinen yhteisöllisyys eroaa muusta yhteisöllisyydestä ainakin kahdessa kohdin. Ensinnäkin tuonpuoleisuus on yleensä tavalla tai toisella läsnä uskonnossa ja siten myös uskonnollisessa yhteisöllisyydessä. Toiseksi Wittgensteiniin tukeutuen totean, että uskonto perustuu kieleen. Kieli ei voi olla yksityistä. Uskonto on siis kielellisenä ilmiönä aina yhteisöllinen asia. Yhteiskuntamme ja kulttuurimme luovat sen kontekstin, jossa kirkon on pantava kielellä kuvatun teologiansa käytäntöön. Teologisen itseymmärryksen ohella se, miten kirkko kontekstinsa näkee ja millaisia johtopäätöksiä se näkemästään tekee, on sen tavoitteleman yhteisöllisyyden kannalta avainasemassa.

Kirkko on viimeaikaisessa keskustelussa ottanut näkyvästi esille yhden kontekstitekijän, nimittäin taloudessa tapahtuvat muutokset. Organisaationa kirkko on riippuvainen taloudesta ja siten meneillään olevat uusliberalistiset uudistukset vaikuttavat siihen. Merkkejä tästä on jo havaittavissa markkinatalouden terminologian rantautumisena myös kirkkoon, kun jäsenten sijasta on alettu puhua seurakunnan toiminnan kohteena olevista asiakkaista. Jos kirkko nähdään ensisijaisesti taloudellisena yrityksenä, silloin jäsenyyden keskeiseksi sisällöksi muodostuu sen tuoma taloudellinen hyöty. Tähän myös Jolkkonen viittasi esityksessään, tosin aika varovaisesti. Tutkimuksen anti kirkolle on, että jokaista polkua ei tarvitse itse tallata, vaan tutkittu tieto toisten virheistä ja oivalluksista voi olla avuksi. Uskontososiologi Jens Schlamelcher tuo mielenkiintoisessa artikkelissaan esille Saksan kirkon pyrkimyksiä tarjota kirkosta etäänntyneille yhteisö, joka olisi houkutteleva suuremmalle osalle väestöä kuin vain pienenevälle aktiivien joukolle. Hän osoittaa, että asiakaslähtöisyys, matalan kynnyksen toiminta, ” tule ja nauti, ota mitä tarvitset” ilman muita osallistumisen vaateita loi ”pikayhteisöjä” (*instant*), joissa syntynyt yhteisöllisyys jäi hetkelliseksi. Kirkolla on vaara menettää oma erityislaatuisuutensa ja tulla vain ympäristönsä peilikuvaksi. Jolkkosen tavoin Schlamelcher haastaa pohtimaan, mikä kirkon

tarjoamassa yhteisöllisyydessä tulisi olla uskonnollisen kokemuksen, elämän hallinnan ja uskon opillisen sisällön välinen suhde.

Jolkkonen päätti esityksensä kysymykseen jäsenyyden ja kristillisen identiteetin välisestä suhteesta. Tässä hän osuu mielestäni erittäin tärkeään asiaan. Yhteiskuntatutkimuksessa yhteiskunnan kehitys on nähty pitkälti heiluriliikkeenä osallistumisen ja omiin asioihin keskittymisen välillä. Aikamme yhteiskuntaa on kuvattu nopeiden muutosten yhteiskunnaksi, jolle leimaa-antavana piirteenä on nähty arvaamattomuus. Muutokset koskevat rakenteita, arvoja ja normeja. Alinomaan kasvavan uuden tieto- ja informaatiovyöryssä alla yksilöt joutuvat jatkuvien valintojen eteen, joiden avulla pyrkivät rakentamaan omaa elämäänsä. Kuka minä olen, millaisten arvojen varaan haluan elämäni rakentaa, ovat meidän aikamme ihmisten ja erityisesti nuorten kysymyksiä.

Yhteisöllisyyden peruskysymys on kuuluminen. Uudemmissa yhteiskuntatutkimuksissa tuodaan esille, että yhteisöt rakentuvat paikallisen vuorovaikutuksen sijaan jatkuvaan merkityksen ja identiteetin etsimiseen. Paimentolaisen tavoin ihmiset liikkuvat yhteisöstä toiseen. Internetin myötä yhteisöllisyyteen on tullut uusi ulottuvuus. Tietoverkot avaavat käyttäjilleen maailmanlaajuiset yhteydet. Kuuluminen yhteisöön ei välttämättä enää merkitse konkreettista samassa fyysisessä tilassa tapahtuvaa vuorovaikutusta vaan avointa, jatkuvaa kommunikaatiota. Yhteisöllisyys rakentuu ennen kaikkea yhteisestä kokemuksesta, sitä tukevista samoista arvoista ja yhteisistä päämääristä.

Uskonnollisesta yhteisöllisyydestä puhuttaessa emme voi sivuuttaa sukupolvien välillä vallitsevia eroja. Suuret ikäluokat protestoivat 1960-luvulla vanhempiensa arvoja ja yhteiskunnan instituutioita vastaan. Monille kaupungistumisen myötä siteet uuteen kotiseurakuntaan katkesivat tai jäivät löyhiksi. Heille kirkosta tuli muistojen ja mielikuvien kirkko. Uskonnollinen perinne siirtyi heikosti heidän lapsilleen ja tämän seurauksena vielä heikommin näiden lapsille. Suuret ikäluokat rimpuilivat irti yhteisöistä tavoitteenaan kontrollista vapaa yksityisyys. Tilanne ei ole sama nuorempien sukupolvien kohdalla. Suorittamaan trimmatulle nuorelle sukupolvelle yhteisöllisyys on nyt helppoa. Tukiverkosto ja porukka, jossa toimitaan, ovat tärkeitä. Säännöt ovat korvanneet kapinan. Tämä selittää osittain sen, miksi nuoret ovat valmiita liittymään yhteisöihin, jotka voivat asettaa osallistujilleen koviakin elämäntyylyjä, ruokaa ja arvoja koskevia normeja. Liittyminen perustuu heillä kuitenkin aina vapaaehtoisuuteen. Tälle ikäryhmälle nopeat liikkeet ovat tyypillisiä. Yhteisöjä, joihin kuulutaan voi olla useita ja ne voivat vaihtua tiheäänkin tahtiin. Vain menemällä sisälle tai paremminkin kirjoittautumalla sisälle heidän maailmaansa voi pysyä perillä sen liikkeistä.

Muutama viikko sitten sosiologipäivillä Turussa puolalainen sosiologi professori Piotr Sztompka luennoi päivien temasta Odottamattoman seuraukset. Hänen mukaansa eräs keino tulla toimeen jatkuvassa muutoksessa olevan ja arvaamattoman elämän kanssa on tukeutua perinteeseen ja rituaaleihin. Hyvänä esimerkkinä tästä ovat ne jumalanpalvelusyhteisöt, joiden ensisijainen korostus on traditiossa, virassa, liturgiassa ja opissa, tai

pikemminkin joissain opinkohdissa. Kiinnostus perinteistä yhteisöllisyyttä kohtaan on seurausta ihmisten tilanteesta modernissa maailmassa.

Minulle on annettu tehtäväksi vastata kysymykseen miten kirkko tavoittaa uskonnolliset individualistit. Jolkkonen totesi esityksessään osuvasti, että kirkosta vieraantumiseen ei ole yhtä syytä eikä myöskään yhtä lääketta. Esityksensä alussa hän myös huomautti, että jälkimodernissa yhteiskunnassa ei ole yhdenlaista ”tavallista” ihmistä, jonka mukaan kirkon ja seurakuntien tulisi toimintansa järjestää. Näin todetessaan hän lähestyi sosiologian uutta tapaa hahmottaa nyky-yhteiskuntaa.

Modernisaatio on pitkään nähty prosessina, joka tapahtuu suurin piirtein samanlaisena ja samanlaisin seurauksin eri puolilla maailmaa kulttuurista ja historiasta riippumatta. Havainnot sotivat kuitenkin tätä näkemystä vastaan. Esimerkiksi uskonnon osalta on käynyt selväksi, että sekularisaatio ei ole edennyt samalla lailla eri puolilla maailmaa. Sosiologi Smuel Eisenstadt onkin esittänyt, että yhteiskunnat voivat olla moderneja usealla eri tavalla ja puhuu useista moderniteeteistä (*multiple modernities*), jossa on kyse rakenteellisesta muutoksesta, joka jatkuvassa tulkintaprosessissa muokkaa uskomusjärjestelmiä ja niiden toteutusta.

Koska kirkon jäsenet elävät tässä maailmassa, Eisenstadtin näkemykseen tukeutuen voidaan kysyä, eikö sama ilmiö ole vääjäämätön seuraus myös uskonnon kohdalla. Näin ei edes saman tunnustuskunnan sisällä voi enää olla vain yhtä tapaa olla uskovainen ja kokea yhteisöllisyyttä. Jo sukupolvien väliset erot luovat erilaisia uskon ja yhteisöllisyyteen liittyviä tarpeita. Oma sukupolveni käyttää internetiä, nuoriso elää siinä. Jos kerran identiteetin muodostus on keskeistä nyky-yhteisöllisyydessä, meidän on syytä kysyä, mikä luo identiteetin. Tutkimusten mukaan ihmisten toisilleen antama tunnustus luo heille yhteisöllisen identiteetin. Jolkkonen puhui kasteen keskeisestä merkityksestä kristillisen identiteetin ja yhteisöllisyyden perustana. Voisiko se riittää ei vain pienimmäksi vaan perustavaa laatua olevaksi yhteiseksi nimittäjäksi, jonka perusteella voimme hyväksyä eri tavalla yhteisöllisyyttä ja uskoaan etsivät ja sitä toteuttavat ihmiset saman kirkon jäseniksi? Kotimaa24-keskusteluja seuratessa välillä selkäpiitä karmii, kun osa kirjoittajista kovalla kädellä epää kristityn identiteetin niiltä kastetuilta, jotka eivät joka asiasta ajattele samalla tavalla kuin he. Jollekin pitkäaikainen sitoutuminen tiettyyn toimintaan voi olla osa omaa uskonnollista perinnettä, jollekin aivan uudenlainen kokemus, kaivattu vastaus irrallisuuteen. Toisille taasen koko elämä on koostunut lyhyistä, jatkuvasti muuttuvista projekteista ja heille uskonto on vain yksi projekti muiden joukossa. Tällöin muutaman kerran sitoutuminen on ainoa vaihtoehto, joka saattaa olla alku uusien vastaavanlaisten sitoutumisten ketjussa kirkon piirissä. Myös niille, joille jumalanpalvelukseen osallistuminen riittää yhteisöllisyyden kokemukseksi ilman sitoutumista muuhun toimintaan, on taattava kirkossa kotipaikkaoikeus.

Jotta kirkon tarjoama yhteisöllisyys ei jäisi vain erilaisten yhteisöjen kirjoksi, on huolehdittava siitä, että kirkon keskeinen ja ainutlaatuinen sanoma, evankeliumi, tulee esille kaikessa sen toiminnassa.

Kirkon on oltava tietoinen omassa kontekstissaan tapahtuvista muutoksista, mutta kirkon toiminnalta ja julistukselta ja sen tarjoamalta yhteisöllisyydeltä on oikeutettua odottaa muuta kuin yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyjen arvojen ja näkemysten toistoa; juuri uskonnon omimmalle olemukselle, tuonpuoleiselle todellisuudelle on annettava tilaa. Sitä puolestaan herätysliikkeet kyllä korostavat, mutta monet niistä eivät useinkaan näe aikamme ihmisten kasvavaa elämän merkityksen etsintää, koska se ei tapahdu herätysliikeväelle tutuin sanakääntein. Näin he tyytyvät tai jämähtävät evankelioimaan pääasiallisesti omia joukkojaan ja sulkevat monet kristittyjen yhteyden ulkopuolelle, koska nämä eivät ole valmiita ahtautumaan annettuun muottiin. Tutkittuun tietoon tukeutuen esitän, että kirkon kontekstissa tapahtuvista muutoksista johtuen nyt on tilausta sen tarjoamalle eri tavoin toteutuvalla uskonnollisella yhteisöllisyydellä. *Carpe diem!*

Kirjallisuus:

S.N. Eisenstadt, *Multiple Modernities*. –*Daedalus*. Winter 2000; 129, 1: 1-29.

Antti Hautamäki, Tommi Lehtonen, Juha Sihvola, Ilkka Tuomi, Heli Vaaranen & Soile Veijola, *Yhteisöllisyyden paluu*. Helsinki: Gaudeamus 2005.

Jens Sclamelcher, *The Decline of the Parishes and the Rise of City Churches: The German Evangelical Church in the Age of Neoliberalism*. –Tuomas Martikainen & Francois Gauthier (eds.) *Religion in the Neoliberal Age. Political Economy and Modes of Governance*. Farnham/Burlington: Ashgate 2013: 53-67.

SESSIO II:

KIRKON POLARISAATIO – YHTEISTÄ NÄKYÄ ETSIMÄSSÄ

POLARISOITUNEEN KIRKON YHTEISET HAASTEET

Miten kirkko kokoaa eri tavalla ajattelevia? Kuinka kirkon kipukysymyksistä päästään eteenpäin?

Emeritusarkkipiispa John Vikström

Saaristomeren keskellä olevalla mökillämme saamme seurata miten eräs vesilintulaji - pilkkasiipi – käyttäytyy hyvin omituisella tavalla. Muitten vesilintujen pesiessä rannoilla tämä lintu pesii metsässä, kaukana rannasta. Kun poikaset ovat kuoriutuneet, emo lähtee niiden kanssa pitkälle vaellukselle kohti merenrantaa. Tällä vaarallisella matkalla emo ehtii jo kadottaa osan poikueestaan, ja merelle tultuaan hän pian kadottaa lisää. Siellä nimittäin pilkkasiippiemot välillä tappelevat keskenään niin rajusti, etteivät huomaa, ehkeivät välitäkään siitä, että tappelun aikana lokit pääsevät napsimaan niiden poikasia, yhden toisensa jälkeen.

Selitys tälle oudolle ja epätarkoituksenmukaiselle käyttäytymiselle on kuulemma se, että tämä lintu on lähtöisin sisämaan metsäjärvistä ja -lammikoista eikä ole pystynyt sopeutumaan uuteen merelliseen ympäristöön.

Yli sata vuotta sitten Euroopan kirkot lähtivät omista metsistään kohti uuden ajan rantaa. Vaelluksen aikana nekin kadottivat osan poikueistaan, ja perille päästyään nekin ovat käyttäneet paljon aikaa ja resursseja erilaisiin välienselvityksiin – samoin tuloksin kuin Kumlingen pilkkasiivet.

I Polarisaatio

Miten selviytyä uudessa ympäristössä?

Suurin osa kirkkojen sisäisestä välienselvityksestä on tunnetusti koskenut pilkkasiipien kohtalonkysymystä: Miten selviytyä ja jäädä henkiin tässä uudessa ympäristössä? Miten vastata sen haasteisiin? Meillä tämä jännitys tunnetusti kärjistyi viime sotien jälkeen, kun erityisesti niin kutsutut asevelipapit lähtivät uudistamaan kirkkoamme, jotta se pystyisi paremmin vastaamaan uuden ajan haasteisiin. Syntyi vastaliike, joka piti tätä yritystä kirkon maallistumisena ja suurena luopumuksena. Historian lehdille ovat näkyvimmit jääneet Erkki Niinivaaran synodaalikirjan herättämä keskustelu maallisesta ja hengellisestä, professori Osmo Tiililän dramaattinen ja näyttävä ero sekä pappisvirasta että kirkosta ja nk. viidennen herätysliikkeen synty ja järjestäytyminen 60-luvulla.

Toisen maailmansodan jälkeisten uudistuspyrkimysten varsinainen vaikutin on ollut pyrkimys osoittaa kristinuskon merkitys, relevanssi, modernin ajan ihmiselle ja yhteiskunnalle. Keskeiseksi ongelmaksi sekä meillä että muualla on näin ollen noussut kaksi kysymystä: Miten kirkko pystyy uudistumaan kadottamatta uskon alkuperäistä ja keskeistä sisältöä? Ja toisaalta: Miten kirkko pystyy pitämään kiinni alkuperäisestä vanhasta uskostaan kadottamatta yhteyttä ympäröivään maailmaan, johon se on lähetetty? Siis: Mikä on jatkuvuuden ja uudistuksen oikea suhde kirkon elämässä?

Tässä tilanteessa on eräillä ollut huolena jatkuvuuden säilyttäminen, toisilla taas relevanssi ja uudistus. Näin on syntynyt vastakkainasettelu akselilla, joka on ilmaistu sellaisilla käsitepareilla kuin säilyttäjät ja uudistajat, konservatiivit ja liberaalit. Yhtäällä on vaarana nähty jäykkä, steriili ja sulkeutunut traditionalismi, toisaalla kirkon mukautuminen tämän maailman menoon. Sopeutuuko kirkko kuoliaaksi? kysyttiin eräessä kokouksessa Jyväskylän yliopistolla 90-luvulla.

Toisessa Vatikaanin kirkolliskokouksessa, joka pidettiin edellä hahmotellun problematiikan merkeissä vuosina 1962-1965, pyrittiin ratkaisemaan traditionalismin ja väärän sopeutumisen ongelmaa käyttämällä sanaa ja käsitettä *aggiornamento*, siis kirkon päivittäminen, *uppdatering, bringing up to date*. Tämän käsitteen käytöllä haluttiin painottaa sitä tärkeää asiaa, ettei saa olla kyse mistään passiivisesta ja perääntyvästä mukautumisesta vaan kirkon tradition aktiivisesta uudistamisesta uusien haasteiden edessä. Sielläkin, kuten myös kirkolliskokouksen jälkeisinä vuosina, liikuttiin hyvin pitkälle mainitulla säilyttäjien ja uudistajien akselilla.

Moniulotteinen polarisaatio

Tämän päivän kirkkomme on jatkuvasti edellä mainitun kysymyksenasettelun leimaama. Mutta tilanne ei ole enää niin yksioikoinen ja yksiulotteinen kuin menneinä vuosikymmeninä. Yksi tärkeä syy tähän on kulttuurimme niin kutsuttu subjektiivinen käänne, joka ilmenee kaikkialla, jokaisessa nykyculttuurin ilmaa hengittävässä ihmisessä, sekä niin kutsuttujen konservatiivien että niin kutsuttujen liberaalien keskuudessa, jokaisessa meistä. Protestantismille, valistukselle ja pietismille tyypillinen yksilön painottaminen on nyt saanut jatkeekseen yksilöllisyyden ylenpalttisen ihannoimisen ja suoranaisen palvomisen. Ihanteena ja sankarina on nyt yksinomaan omalle sisäiselle äänelleen uskollinen ihminen, joka ei hyväksy mitään ulko- tai yläpuolelta tarjottuja valmiita totuuksia. Omat näyt ja näkemykset menevät edelle. Osa yhteisestä traditiosta hyväksytään, osa hylätään. Yhteisöön sitoudutaan omilla ehdoilla, ei yhteisön. Seurauksena tästä on pirstaleinen yhteiskunta ja pirstaleinen kirkko, pirstaleisia herätysliikkeitäkin, omaa totuuttaan viljelevine jäsenineen ja ryhmittymineen. On siis syntynyt moniulotteinen polarisaatio – jos polarisaatiokäsite yleensä enää on käyttökelpoinen väline tällaista moninapaista ja sekavaa todellisuutta analysoitaessa.

II Miten kirkko kokoaa eri tavalla ajattelevia?

Tämä on se tilanne, missä yhdessä kysymme, miten kirkkomme voi koota eri tavalla ajattelevia. Yhteistä tietä eteenpäin etsiessämme on meidän tiedostettava keitä me olemme, niin että etenemme itsellemme uskollisina. Tällöin saamme todeta muutaman keskeisen näkemyksen luterilaisessa raamatun- ja kristinuskontulkinnassa:

Ihmisenä oleminen on tämän tulkinnan mukaan kanssaihmisenä olemista. Lähimäinen kuuluu siis itse ihmisen määritelmään.

Kristittynä oleminen on tämän saman tulkinnan mukaan Kristuksen ruumiin, kirkon, jäsenenä olemista. Siten seurakunta kuuluu kristityn itseymmärrykseen.

Pappina oleminen on luterilaisen raamatun- ja kristinuskontulkinnan mukaan seurakunnan palvelijana olemista, minister ecclesiae, kuten alkuperäinen virkanimike kuului. Näin ollen seurakunta kuuluu luterilaisen papin itsemäärittelyyn. Hän ei ole mikään yksityisrittäjä kirkon kentällä. Sama koskee seurakunnan jokaista työntekijää.

Yksilöllisyyden ja minäkeskeisyyden leimaamassa kulttuurissa ja yhteiskunnassa meillä on kirkkona täten syytä yhdessä kuunnella apostolin kehotusta:

”Älkää mukautuko tämän maailmanajan menoon, vaan muuttukaa, uudistukaa mieleltänne, niin että osaatte arvioida, mikä on Jumalan tahto, mikä on hyvää, hänen mielensä mukaista ja täydellistä.” (Room. 12:2)

Voisimme myös yhdessä tunnustaa, miten paljon olemme jo ehtineet mukautua nykykulttuurin menoon. Tälle tunnustukselle profeetta Jesaja tarjoaa meille sopivan kaavan:

”Me harhailimme eksyneinä kuin lampaat, jokainen meistä kääntyi omalle tielleen...” (Jes.53:6)

Seurakuntakeskeisyys

Tällaista taustaa vasten nousee meille ajan henkeä myötäilevän yksilö- ja minäkeskeisyyden vaihtoehdoksi seurakuntakeskeisyys johtavaksi, kokoavaksi, velvoittavaksi ja innostavaksikin symboliksi ja yhteiseksi suuntaviitaksi. Kirkon ykseydestä ja yhteydestä puhuttaessa ei ole ensisijaisesti kyse eri mielipideryhmien välisistä suhteista vaan näiden suhteesta yhteiseen kirkkoon ja seurakuntaan. Sen sijaan että ensisijaisena tavoitteena ja eräänlaisena itsetarkoituksena olisi yhteisymmärryksen rakentaminen eri näkemysten ja ryhmittymien välillä, on lähdettävä etsimään sitä, mikä on ensisijaisen intressiryhmän, nimittäin seurakunnan, etujen mukaista, siis sitä mikä rakentaa seurakuntaa, Kristuksen ruumista. Jos tämä on tähtäimen keskipisteessä, toivottava ja tarvittava yhteys syntyyne ja vahvistunee ikäänkuin siinä ohella, seurakunnan tarpeiden vaatimana. Jos osapuolet jäävät vain tuijottamaan toisiaan, lienee hyvin vaikeaa päästä kipupisteistä eteenpäin. On yhdessä katsottava seurakunnan suuntaan ja toimittava sen parasta ajatellen.

Tämän suuren, uskomme keskeltä nousevan asian hyväksi on nyt kaikkien muiden etujen astuttava taka-alalle. On kyse poikueen eduista, ei emojen eikä koirastenkaan.

Tämä yksinkertainen asia ja totuus on ollut vaarallisen kauan unohduksissa yhteiskunnan laitoksena toimineessa taloudellisesti turvatussa kirkossamme, jossa on luultu olevan varaa kantaa erityistä huolta virkamiesten ja eri ryhmien eduista ja oikeuksista ja jossa välienselvittely usein on saanut tapahtua seurakunnasta välittämättä – kuten noissa jokakesäisissä tappeluissa Saaristomeren vesillä.

Mitä seurakunta nyt tarvitsee?

Kristillinen seurakunta on ja tekee, kokoontuu ja lähtee, kokoaa ja lähettää. Sillä on alttari ja ovi. Se on Sanassa ja sakramenteissa läsnä olevan Kristuksen ympärille kokoontumista ja Hänen maailmaan lähettämänä olemista, jotta maailmalla olisi elämä ja tulevaisuus.

Kristillisellä seurakunnalla on tässä mielessä sekä korkea profiili että matala kynnyks. Profiloituminen ja avautuminen ovat siten sen pysyvinä haasteina. Kysymykseksi nousee tällöin: Miten profiloitua sulkeutumatta ja miten avautua profilia kadottamatta?

Ymmärtääkseni tämä ajaton kysymys on hyvin ajankohtainen nykyisessä kirkossamme. Siellä missä kynnystä halutaan pitää matalana on vaarana, että astuttaessa sisälle madaltuneen kynnyksen yli ei välttämättä kohdata sitä asiaa, jota on tultu etsimään, niin selkeänä että siitä saisi minkäänlaista otetta. Sisällä puhutaan vain samoista asioista kuin oven ulkopuolella, mutta ei siitä josta haluaisi kuulla. Janoista ei juoteta eikä nälkäistä syötetä. Tällöin on kyse kirkon sisäisestä sekularisaatiosta, uskonperinnön eroosiosta, tyhjentyemisestä.

Toisaalta: Siellä missä halutaan pitää profilia korkeana, saarnata puhdasta evankeliumia ja ylistää Jumalaa Hänen teoistaan, näyttää kynnys nousevan niin korkeaksi, ettei millään pääse lähelle. Tuntuu siltä, että se asia, josta siellä puhutaan ja veisataan vanhahtavalla sisäpiirin kielellä, ei kohtaa ulkopuolista ja hänen arkitodellisuuttaan. Se ei merkitse hänelle mitään.

Mutta ovatko korkea profiili ja matala kynnys todella toisiaan poissulkevia vaihtoehtoja? Eikö ollut niin, että kynnys oli matalimmillaan Jeesuksen läheisyydessä? Eikö matala kynnys ollut Jeesuksen profiilin korkein, terävin ja näkyvin kohta – eräitä piirejä suuresti ärsyttäen, toisia yhtä suuresti rohkaisten? Siis: korkea profiili ja matala kynnys ovat saman asian kaksi puolta, kaksi painotusta. Tämä merkitsee sitä, että seurakunta tarvitsee sekä niitä, jotka haluavat pitää profilia korkeana että niitä, jotka haluavat pitää kynnystä matalana. Nämä täydentävät toisiaan seurakuntaa rakennettaessa.

Onko meillä tilaa?

Näin ollen saadaan eri tahoilla todeta: Meitä tarvitaan. Meitäkin tarvitaan. Mutta heti joudutaan kysymään: Onko meillä tilaa tämän päivän kirkossa ja seurakunnassa? Onko tilaa meille, jotka olemme epävarmoja ja hapuilevia uskon asioissa, meille joilla on tarve kysellä ja välillä kyseenalaistaakin, meille jotka olemme kokemattomia ja arkoja näissä uskon asioissa? Vastaavasti kysytään tänä päivänä hyvinkin vakavasti kirkkomme nk. kon-

servatiivisella puolella: Onko meillä enää tilaa tämän päivän kirkossa? Ajetaanko meidät lopullisesti nurkkaan?

Ykseys ja erilaisuus

Jos ja kun eri tahot eri näkemyksineen ja painotuksineen kuitenkin ovat valmiit yhdessä rakentamaan seurakuntaa, osoittautuvat ekumeenisen liikkeen eräät tärkeät oivallukset ja kokemukset hyvin hyödyllisiksi. Nämä kertovat mm. sen, että kirkon ykseyden vaalimisessa ja sen yhteyden rakentamisessa on suurin haaste, miten löytää välttämättömän yhtenäisyyden ja sallittavan erilaisuuden oikea suhde ja yhdistelmä? Missä kulkee näiden välinen raja? Toisen Vatikaanin kirkolliskokouksen rohkea kokoonkutsuja paavi Johannes XXIII toisti usein vanhan ekumeenisen periaatteen *In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas* - Välttämättömissä asioissa ykseys, epätietoisissa vapaus, kaikessa rakkaus.

Augsburgin tunnustuksessa yhtenäisyyden ja erilaisuuden välinen suhde määritellään tunnetusti näin: ”Kirkon todelliseen ykseyteen riittää yksimielisyys evankeliumin opista ja sakramenttien toimittamisesta. Sen sijaan ei ole välttämätöntä, että perityt inhimilliset traditiot, jumalanpalvelusmenot tai seremoniat, jotka ovat ihmisten säätämiä, ovat kaikkialla samanlaisia. Paavali näet sanoo: ’Yksi usko, yksi kaste, yksi Jumala, joka on kaikkien Isä jne.’”(CA VII)

Paavalista puheen ollen voimme todeta, että ykseyden ja erilaisuuden ongelma oli hänellekin hyvin konkreettinen haaste nuorissa seurakunnissa. Hänellä oli myös selkeä ratkaisu:

”Vaikka jäseniä on monta, ne kaikki yhdessä muodostavat yhden ruumiin.”

”Yksi ja sama Henki on yhdistänyt meidät.”

”Hän antaa Hengen ilmetä itse kussakin erityisellä tavalla, yhteiseksi hyödyksi.”

”Jos kaikki olisi yhtä ja samaa jäsentä, olisiko silloin mitään ruumista?”

”Ei silmä voi sanoa kädelle: ’Minä en tarvitse sinua’ eikä liioin pää jaloille: ’Minä en tarvitse teitä.’” (1. Kor.12)

”Yhteiseksi hyödyksi”. Erilaisuus on siis Paavalin mukaan resurssi eikä ongelma. Mutta se on samalla suuri haaste. Erilaisuuden sietäminen yhdistää ja rakentaa, erilaisuuden torjuminen hajottaa. Näin ollen Luterilaisen Maailmanliiton esittämä ja laajan kannatuksen saanut ekumeeninen malli on *Reconciled diversity*, Sovitettu erilaisuus. Tähän on tietenkin lisättävä, että erilaisuudella on toki rajansa. Siitä Paavali muistutti seurakuntaa varoittaessaan niitä evankeliumia vääristävistä harhaopeista.

Omalla kirkollamme on vuosien varrella saanut arvokkaita kokemuksia ykseyden ja erilaisuuden yhdistämisestä. Erityisesti herätysliikkeet ovat vastanneet erilaisuudesta, välillä protestinkin muodossa. Erilaisuus ei ehkä aina ole ollut kokonaan sovitettu, mut-

ta kaikki ovat kuitenkin mahtuneet ja pysyneet yhden ja saman kansankirkon sisällä – ”niin kauan kuin siellä luetaan Isä meidän” – ja olleet valmiit sitä yhdessä rakentamaan ja edistämään, jopa rakastamaankin. Tässä meillä on velvoittava ja rohkaiseva perintö ja esimerkki.

Uskon yhteisyys

Seurakunnan yhteyden rakentamisessa on sitoutuminen kirkon yhteiseen uskoon itseltään selvä edellytys. Tämä yhtenäisyys ei tietenkään merkitse sitä, ettei kirkossa saisi olla keskustelua siitä, miten yhteinen uskomme on tänä päivänä ymmärrettävä ja ilmaistava, päinvastoin. Elävän seurakunnan yksi tärkeimpiä tuntomerkkejä on se, että siinä on tilaa ja vapautta keskustella, kysellä ja epäillä silloinkin kun jumalanpalveluksessa yhdytään vanhan tunnustuksen sanoihin ja ilmaisuihin. Tuskin kukaan tänä päivänä hyväksyy esim. sen kolmikerroksisen maailmankuvan, johon tunnustuksen puhe Kristuksen astumisesta alas tuonelaan ja ylös taivaisiin pohjautuu. Hyvällä omallatunnolla ja älyllistä rehellisyyttä säilyttäen voidaan kuitenkin yhtyä tunnustuksen sanoihin tältäkin osin, kun pitää mielessä mikä on se asia ja tarkoitus, joka on ilmaistu vanhan maailmankuvan sanoilla.

Ottaakseni toisen esimerkin on meillä varaa uskon ykseyttä vaarantamatta sallia ensimmäiseen uskonkappaleeseen yhtymisen sekä niille, jotka Raamatun sukuluetteloiden perusteella ajoittavat maailman luomisen muutamalle vuosituhatvuodelle e.Kr., että niille, jotka lähtevät siitä, että maailmankaikkeus, nykyisen melko yleisen käsityksen mukaan, syntyi noin 14 miljardia vuotta sitten. Kumpikin uskoo ”Isään, Jumalaan, Kaikkivaltiaaseen, taivaan ja maan Luojaan” ja lukee Raamatun luomiskertomukset Jumalan rohkaisevana ja velvoittavana puhutteluna, eikä kummallakaan ole oikeutta sulkea toinen osapuoli tunnustuksen ulkopuolelle.

Tällaista uskontunnustuksen sisällä sallittavaa erilaisuutta ei pidä samastaa viime aikoina vyörynomaisesti levinneeseen uskonsisällön ohenemiseen ja pirstaloitumiseen jopa papistonkin keskuudessa. Tällainen muutos ei ole kristinuskon päivittämistä vaan sen vähittäistä häivyttämistä ja siten vakava uhka uskon yhteydelle.

Liturgian ja diakonian yhteisyys

Seurakuntayhteyttä rakennettaessa ovat yhteisen uskon ohella yhdessä palvomisen, yhdessä ylistämisen ja yhdessä rukoilemisen kokemukset äärimmäisen tärkeitä. Siten yhteisellä messulla on hyvin keskeinen rooli kun seurakunta pyrkii kokoamaan eri tavoin ajattelevia jäseniään sekä sen sisällä toimivia eri ryhmiä ja suuntauksia. Näille eri ryhmille ja tahoille pitää antaa mahdollisuus ottaa vuorotellen vastuu jumalanpalveluksista ja yhdessä pappien ja kanttoreiden kanssa suunnitella ja toteuttaa eläviä messuja, joissa on koskettava kristuskeskeinen julistus, maanläheisiä rukouksia ja taivaallista ylistystä, syvän inhimillisen ja kristillisen yhteyden kokemista, ja joista ihmiset lähtevät ulos vapautettuina, rohkaistuna ja innostuneina tekemään työtä inhimillisemmän maailman puolesta

– messuja, joille seurakunnan kaikki työntekijät antavat tukensa eri tavoin, ennen kaikkea osallistumalla niin säännöllisesti kuin mahdollista. Muuten kaikki puheemme jumalanpalveluksesta seurakuntaelämän keskuksena kaikuvat hyvin onttoina ja epäuskottavina kirkkojemme holveissa.

Huomattavan monet seurakuntaudistukset eri kirkoissa maailmalla ovat lähteneet liikkeelle siten, että on ryhdytty auttamaan vähäosaisia, erityisesti syrjäytettyjä laitapuolen kulkijoita. Tässä on yksi hyvin konkreettinen haaste ja mahdollisuus seurakunnan eri ryhmille toteuttaa Jeesuksen evankeliumin mukaista inklusiivista uskoa ja rakkautta.

III Kuinka kirkon kipukysymyksistä päästään eteenpäin?

Missä kipupisteet?

Kuinka kirkon kipukysymyksistä päästään eteenpäin? Tämä on toinen niistä kysymyksistä jotka minulle on annettu. Kipupiste on tunnetusti se paikka kehossamme, josta särky säteilee. Kirkkomme ajankohtaisista kipukysymyksistä on kaksi yli muiden: nainen ja pappisvirka sekä keskustelu homoseksuaalisuudesta. Näistä pitäisi siis löytää ne varsinaiset kipupisteet, joista särky säteilee kirkkomme ruumiiseen ja jäseniin. Kirkon ykseyttä ja yhteyttä ajatellen on tällöin ratkaisevaa, sijaitsevatko kipupisteet *in necessariis* vai *in dubiis*, viitatakseni edellä mainitsemaani ekumeeniseen periaatteeseen. Löytyvätkö kipupisteet siis niistä välttämättömistä asioista, joista pitää vallita yksimielisyys, vai niistä epäätietoisista, siis harkinnan- ja tulkinnanvaraisista, joissa vapaus on sallittu?

Naispappeus ja kirkon ykseys

Kysymys naispappeudesta koskee yhtäältä virkakäsitystä, toisaalta käsitystä naisesta. Kummassa perimmäinen kipukohta mahtaa sijaita?

Mitä virkakäsitykseen tulee, on tietenkin pidettävä mielessä minkä tunnustuksen ja identiteetin kirkossa ollaan, nimittäin kirkossa, jossa uskotaan ja tunnustetaan, että yksimielisyys evankeliumin opista ja sakramenttien toimittamisesta on kirkon ykseyden sekä välttämätön että riittävä edellytys. Evankeliumin oppiin kuuluu kaikki se mikä on ihmisen pelastukselle välttämätöntä, virka mukaan lukien. On siis voitava edellyttää, että eri osapuolet yhtyvät luterilaisten tunnustuskirjojen viran määritelmään. Keskeistähän siinä on näkemys, a) että saarna- ja sakramenttien toimittamisen virka on Jumalan asettama, jotta saisimme vanhurskauden vastaanottavan uskon (CA V); virka on siis sekä konstitutiivinen että funktionaalinen, b) että viran toimittamiseen tarvitaan asianmukainen kutsu (CA XIV), ja c) että sakramenttien pätevyys on riippumaton toimittajan persoonasta (CA VIII, Iso katekismus V). Pelastava usko kohdistuu ja turvautuu yksinomaan synninpäästössä ja sakramenttien asetussanoissa oleviin Jumalan lupauksiin. Nämä lupaukset pysyvät lujina ja horjumattomina synninpäästön lausujan ja sakramenttien toimittajan persoo-

nasta riippumatta. Siten kysymys persoonasta ei tässä yhteydessä ole mikään pelastukseen vaikuttava asia. Jos ja kun puolin ja toisin pitäydytään tähän tunnustuskirjojemme, siis kirkkomme perinteiseen virkakäsitykseen, ei tässä tietenkään voi olla mikään kipukohta. Mahdolliset poistot tai lisäykset voivat sen sijaan ruveta hiertämään.

Mitä käsitykseen naisesta tässä yhteydessä tulee, tiedämme, että naista koskevat puhe-, opetus- ja johtamiskiellot perustellaan apostolisissa kirjeissä viittaamalla naisen velvollisuuteen olla miehelle alamainen. Siihen aikaan tällainen naisten käyttäytyminen kuului Herran käskyn vaatimaan hyvään järjestykseen seurakunnassa. (1.Kor.14; 1.Tim.2) Tänä päivänä hyvään järjestykseen kuuluu sen sijaan että nainen saa puhua, opettaa ja johtaa, sekä seurakunnassa että yhteiskunnassa. Tätä rakkauden käskyyn kuuluva oikeudenmukaisuus nykyoloissa vaatii. Tästä ollaan kirkossamme tänä päivänä laajalti yhtä mieltä. Mitään ratkaisevaa kitka- ja kipukohtaa ei siten löydy myöskään käsityksestä naisesta ja naisen julkisesta asemasta ja esiintymisestä.

Harkinnanvaraisten asioiden puolella olevia kipupisteitä

Kirkossamme vallitsee havaintoni ja tulkintani mukaan ilahduttavan suuri yksimielisyys käsityksissä virasta ja naisen asemasta. Missä päin kirkkomme ruumiissa ovat sitten naispappeuden kipukohdat? Diagnosoinnissani olen mielestäni löytänyt muutamia kohtia, joista säteilee enemmän tai vähemmän särkyä eri puolille kirkkomme ruumista. Havaintoni ja arvioni mukaan kaikki nämä kohdat sijaitsevat onneksi tulkinnan- ja harkinnanvaraisten asioiden puolella. Pitäisi siis olla mahdollista päästä näistä kipukohdista eteenpäin, jos ja kun niitä yhdessä työestetään. Ennuste näyttää siis tältä osin melko rohkaisevalta.

– *Kuka saa toimittaa pappisvirkaa? Mitä virka on ja kuka saa sitä toimittaa?* Luterilaisessa kirkossa nämä ovat kaksi eri kysymystä. Ensimmäisestä vallitsee kirkossamme yksimielisyys, niin kauan kuin yhdessä pitäydytään kirkkomme tunnustukseen. Toinen kysymys sen sijaan muodostaa tietenkin tämän asian keskeisen kipupisteen. Yksi syy tähän on se, että tunnustuskirjamme jättävät, kuten edellä totesin, tämän kysymyksen auki ja mahdollistavat siten erilaisia ratkaisuja. Viranhaltijan sukupuolella ei ole merkitystä eikä paikkaa niiden viranmäärityksessä – toisin kuin roomalais-katolilaisten ja ortodoksi- en virkakäsityksissä. Asia on siis ratkaistava muilla perusteilla. Harkittavaksi tulee tällöin erityisesti Jeesuksen apostolinvalinnan normatiivisuus, myös esim. vanhan perinteen ja ekumeenisten näkökohtien merkitys. Liikutaan siis in dubiis, harkinnan- ja tulkinnanvaraisissa asioissa, joissa saa vallita erilaisuus, ilman että ykseys särkyy.

– *Kirkolliskokouksen ponsi* Kirkolliskokouksen naispappeuspäätöksen jatkeeksi hyväksymän ponnin tulkinta on tunnetusti aikaansaanut paljon tulehdusta ja särkyä kirkkomme ruumiiseen. Torjujien puolella koetaan, että kirkolliskokous on antanut lupauksia, joita ei ole lunastettu, ja antanut vapauksia, jotka on peruutettu.

Ongelmana ponnin tulkinnassa on yhtäällä oikeuksien ja vapauksien ja toisaalla velvollisuuksien välinen suhde, siis hyvin tavallinen problematiikka meidän ihmisten yh-

teisöissä. Ponnessa todetaan, että torjujilla on toiminnan vapaus samalla kun velvoitetaan osapuolia yhteistyöhön ja kirkon ykseyden vaalimiseen. Ponsi kiteytti muutamia keskeisiä ajatuksia taustalla olleessa kokouksen hyväksymässä mietinnössä, joten sitä on tulkittava ja ymmärrettävä tätä taustaa vasten. Mietinnöstä käy selvästi ilmi, että kirkolliskokous halusi noudattaa sitä kristikunnan vanhaa ja yhteistä näkemystä, että kirkon ykseys ja yhteys ilmenevät erityisesti saarna- ja sakramenttiyhteytenä. Siten kirkolliskokous katsoi, ettei oikeuksia ja vapauksia voida suoda tämän yhteyden kustannuksella vaan sen puitteissa. Tämä oli se, mitä kirkolliskokous tarkoitti, sanoi ja lupasi.

– *Yhteistyö* Ponnesta riippumatta on torjujien jyrkemmän siiven kieltäytyminen yhteistyöstä naispappien ja heitä tukevien kanssa tullut ehkä vaikeimmaksi kipupisteeksi. Tästä säteilevä särky ulottuu useimpiin muihin kipupisteisiin.

Tätä asiaa torjujat pitävät vakavana omantunnonkysymyksenä. Sitä ei kenenkään pidä epäillä. Omaatuntoa pitää aina kunnioittaa, tässä tapauksessa sekä torjujien että puoltajien. Sekä meillä että maailmalla omientuntojen äänet vaihtelevat tällä kohtaa, luultavasti siitä riippuen, katsotaanko asiaa lähinnä yksilön vai sen seurakunnan kannalta, jonka palvelukseen ja rakentamiseen on vihittävä tai vihitty.

Piispojien ja eräitten herätysliikejohtajien yhteistyötä koskeva ns. tahdonilmaus vuodelta 2009 on merkittävä yritys päästä eteenpäin tässä asiassa, ja ansaitsisi nykyistä enemmän huomiota. Siinä todetaan muun muassa näin: ”Kun herätysliikejärjestöt ovat yhteistyössä paikallisseurakuntien kanssa, ne toimivat kirkkomme vuonna 1986 tekemän virkaratkaisun ja paikallisseurakuntien käytäntöjen mukaisesti.” Yhdessä sanotaan myös: ”Vetoamme kaikkiin seurakuntalaisiin, että erilaisista näkemyksistä huolimatta pysymme ja toimimme yhdessä ja samassa kirkossa.” Tämä vastaa hyvin sitä seurakuntakeskeisyyttä, josta edellä oli puhe.

– *Jumalanpalvelukset* Yhteistyö on lähinnä pappien ja muitten työntekijöiden ongelma, yhteiset jumalanpalvelukset sen sijaan myös naispappeutta torjuvien seurakuntalaisten. Kirkkomme tunnustuksen mukaan Kristus on läsnä sekä julistetussa Sanassa että sakramentissa jumalanpalveluksen toimittajasta riippumatta. Siten myös naispappin toimittamassa messussa ovat tämän näkemyksen mukaan pelastuksen kaikki lahjat tarjolla. Mutta saattaahan olla muita syitä vetäytymiseen seurakunnan yhteisestä jumalanpalveluksesta. Tällöin on kuitenkin kyse harkinnanvaraisista asioista, ei kirkon ykseyttä koskevista. Niin kutsutulta konservatiiviselta puolelta on toivottu, että seurakunnat tällaisissa tapauksissa ryhtyisivät järjestämään kahdenlaisia messuja. Tätä on kuitenkin pidetty erittäin kyseenalaisena ratkaisuna seurakunnan hengellistä yhteyttä ajatellen sekä nykyisten mielipide-erojen sementoimisena pitkiksi ajoiksi eteenpäin.

Tämä ongelma vaikeutuu siitä, että muutamat herätysliikejärjestöt ovat yhteisinä omaksuneet torjuvan kannan naispappeuteen. Riippumatta siitä, mihin tällaisella ratkaisulla tähdätään, se ei voi olla vaikuttamatta jäsenten käsitykseen siitä, miten oikean kristityn pitää suhtautua naispappeihin ja heidän toimittamiinsa jumalanpalveluksiin. Näin

jäsenten omiatuntoja sidotaan, ja joudutaan tilanteeseen, jossa itse kärjistetään ongelmaa, jota samanaikaisesti toivotaan kirkon ja seurakuntien ratkaisevan.

Tähän ongelmaan ei taida löytyä mitään täysin tyydyttävää ratkaisua. Seurakunta ei voi, kirkkomme järjestystä rikkomatta, ruveta järjestämään kahdenlaisia messuja. Toisaalta pitäisi naispappeja torjuvan ryhmän voida hyvällä omallatunnolla osallistua jumalanpalveluksiin oman seurakuntansa puitteissa. Tässä tilanteessa ainoa ulospääsy umpikujasta tuntuu olevan se, että kyseinen ryhmä saa järjestää omia epävirallisia palveluksia jossakin seurakunnan tilassa.

Vastareaktionä järjestöjen kollektiiviseen irtisanoutumiseen kirkon järjestyksestä muutamit seurakunnat ja seurakuntayhtymät ovat tunnetusti ruvenneet vähentämään taloudellista tukea niiden lähetystyölle. On erittäin valitettavaa, että kirkkomme puolesta suoritettava lähetystyö tällä tavoin joutuu kärsimään tämän kiistan takia. Onhan lähetystyö seurakuntien ja järjestöjen tärkeimpiä yhteisiä ja yhdistäviä haasteita.

– ”*Viran hoitamiseen tarvittavat edellytykset*” Juridinen kipupiste on näinä vuosina löytynyt siitä Kirkkojärjestyksen pykälän tulkinnasta, jossa säädetään, että vakinaisen papin vaalissa ei ole vaaliehdokkaaksi kelpoinen sellainen hakija ”jolta ilmeisesti puuttuvat viran hoitamiseen tarvittavat edellytykset” (KJ 6:24). Riitaa ja kipua on herättänyt kysymys, voidaanko katsoa, että papilta, joka kieltäytyy yhteistyöstä naispapin kanssa, puuttuvat kirkkoherran tai kappalaisen viranhoitoon tarvittavat edellytykset. Valitettavasti ei ole pystytty hoitamaan tätä asiaa kirkon omana asiana, vaan on jouduttu kääntymään maallisten tuomioistuinten puoleen, joissa ei välttämättä aina ole tarvittavaa kirkollisen lainsäädännön ja kirkollisten olojen tuntemusta.

Homoseksuaalisuus ja kirkon ykseys

Missä kulkee välttämättömän yksimielisyyden ja sallittavan erilaisuuden välinen raja homoseksuaalisuutta koskevassa kipukysymyksessä? Tässä on kyse antropologiasta, ihmiskäsityksestä, ja ihmisten käyttäytymisestä, siis asiasta, joka luterilaisen käsityksen mukaan kuuluu lähinnä lain ja etiikan piiriin. Tällöin yksimielisyys varmasti vallitsee siitä, että Jumalan pyhä laki tähtää rakkauteen Jumalaa ja kanssaihmiä kohtaan ja että se Jeesuksen sanojen mukaisesti voidaan kiteyttää käskyyn, jota kutsumme Kultaiseksi säännöksi: ”Kaikki, minkä tahdotte ihmisten tekevän teille, tehkää te heille” (Matt.7:12) Jumalan antama laki ei siten toteudu pikkutarkan kasuistiikan kautta, vaan siten, että noudatetaan sitä, joka ”laissa on tärkeintä”, nimittäin oikeudenmukaisuus, laupeus ja uskollisuus, Jeesuksen omia sanoja käyttääksemme. (Matt.23:23)

Näin pitkälle yksimielisyys varmasti ulottuu. Erimielisyys alkaa kun kysytään, miten tämä Jumalan lain keskeinen sisältö ja tarkoitus on sovellettava ihmiselämän eri tilanteisiin. Mitkä Raamatun eettiset ohjeet ovat aika- ja kulttuurisidonnaisia, mitkä yleispäteviä? Mikä on ihmisen ja kristityn liikkumatila, kun hän apostoli Paavalin kehotuksen mukai-

sesti pyrkii arvioimaan ”mikä on Jumalan tahto, mikä on hyvää, hänen mukaista ja täydellistä”. (Room.12:2) Tästä ollaan montakin mieltä.

Jotta osaisimme elää tämän erimielisyyden kanssa seurakunnan ja kirkon yhteyttä vaarantamatta, on välttämätöntä, että yhdessä tunnustamme, että toinenkin osapuoli etsii sitä, mikä on Jumalan tahdon ja lain mukaista. On myös muistettava, että erimielisyys eettisissä kysymyksissä ei ole koskaan päässyt hajottamaan kirkkoamme, ei edes silloin kun homoasiaa paljon suurempi kysymys oli ajankohtainen runsaat sata vuotta sitten. Tarkoitin sitä kaikkia kansalaisia ja koko yhteiskuntaa koskenutta kysymystä, onko teollistuvan ja demokratisoituvan yhteiskunnan oloja järjestettävä Raamatun ja katekismuksen patriarkaalisten ohjeiden mukaan vai ei. Vähitellen kirkossamme yleistyi näkemys, että se huolenpito ihmisen hyvästä, johon Raamatun patriarkaalinen etiikka aikoinaan tähtäsi, toteutuu uudessa sosiaalisessa tilanteessa paremmin demokraattisissa puitteissa. Se oli sen aikakauden suuri agiornamento, joka kirkossamme tänä päivänä yleisesti hyväksytään. On siis luovuttu rakkauden käskyn raamatullisista toteuttamisohjeista, muttei itse käskystä. Juuri käskyn takia toimitaan nyt toisin.

Pohtiessamme näitä kirkkomme kahta kipukysymystä on syytä uudelleen muistaa tunnustuskirjojemme määrittelemät ykseyden ehdot, nimittäin yksimielisyys evankeliumin opista ja sakramenttien toimittamisesta. Tämä riittää, *satis est*, sanotaan siellä mahdollisimman painokkaasti. Mitä enemmän muita ehtoja lisätään kirkon ykseydelle sitä enemmän sitä myös vaarannetaan.

IV Polarisaatio ja kielenkäyttö

Polarisaatio on yleinen ilmiö yhteiskunnassa ja sen yhteisöissä. Sosiologien mukaan polarisaatiota voidaan myös käyttää välineenä, kun halutaan profiloitua ja pitää omaa joukkoa koossa. Tästä on merkkejä myös omassa kirkossamme. Ei haluta nähdä kuinka paljon on yhteistä, ja pidetään huolta siitä, että etäisyys toiseen osapuoleen on riittävän näkyvä. Tämä ilmenee erityisesti kielenkäytössä. Teologisesti epätarkoilla ilmaisuilla ja nimikkeillä kärjistetään ja ylläpidetään vastakkaisuuksia. Tarvitaan siis kielenpuhdistus.

Oman kirkkomme puitteissa voisimme hyvin lopettaa esim. fundamentalisti-sanankäytön. Meillä lienee hyvin vähän fundamentalisteja sanan alkuperäisessä mielessä. Konservatiivi- ja liberaali-sanojen käytössä olisi myös oltava varovainen ja tarkka. Kahtiajaossa konservatiivit-liberaalit monet kokevat joutuvansa kokonaan ulkopuolelle.

Yksi ilmaisu, joka aikaansaa paljon epäselvyyttä nykytilanteessa ja jota käytetään hyvin epäkriittisesti sekä puoltajien että torjujien puolella, myös kirkollisessa tiedotuksessa ja lehdistössä, on sanayhdistelmä ”perinteinen virkakäsitys”. Tällähän tarkoitetaan kantaa, joka sulkee naiset viran ulkopuolelle. Tunnustuskirjoissamme määritelty perinteinen luterilainen virkakäsitys ei, kuten edellä on todettu, sano yhtään mitään viranhaltijan

sukupuolesta. Siten ei ilmaisu ”perinteinen virkakäsitys” pysty erottamaan naispappeuden puoltajia ja kannattajia. Päinvastoin tämä ilmaisu yhdistää osapuolet eikä erota. Jos halutaan naispappeuden torjua tarkoittavaa nimitystä, voitaisiin puhua esimerkiksi ”perinteisen virkajärjestyksen” kannattajista. Siitähän on kyse.

Yhtä ongelmallinen on ilmaisu ”kristikunnan yhteinen virkakäsitys”, josta kirkkomme väitetään irroittautuneen. Jos tällainen yhteinen virkakäsitys olisi ollut olemassa, ei ekumenian suurin ongelma olisi koskaan syntynyt, ja kirkkokuntien ehtoollisyhteys olisi toteutunut aikoja sitten. Eihän meillä ole koskaan ollut yhteistä virkakäsitystä roomalaiskatolilaisten ja ortodoksien kanssa. Meillähän on kokonaan erilainen käsitys siitä, missä mielessä pappi toimii Kristuksen edustajana, erityisesti ehtoollisen yhteydessä. Ulkonaisesti on ollut yhteinen käytäntö, mutta sitä ovat kirkot perustelleet eri käsitysten pohjalta.

Teologisesti katsoen eivät myöskään sellaiset nimitykset kuin ”klassisen kristinuskon kannattajat” tai ”vanhauskoiset” pysty erottamaan kannattajia ja torjua. Klassisen kristinuskon kaksi vanhaa tuntomerkkiä ovat kolminaisuusoppi ja oppi Kristuksen kahdesta luonnosta, jotka sisältyvät jokaisen seurakunnan jokaisen messun uskontunnustukseen, joten mikään osapuoli ei saisi omia tätä nimitystä vain itselleen.

V Diagnoosi ja ennuste, lääkemääräys ja ohjeet

Yhteinen äitimme on ollut vastaanotolla. Vastaanoton päätteeksi tohtori toistaa diagnoosin pääkohdat, kertoo miltä ennuste näyttää, kirjoittaa lääkemääräyksen ja antaa muutamia käytännön ohjeita.

Diagnoosi kuuluu: Potilaan tila on hyvin vakava. Ensiksikin potilas potee uskon kriisiä ja osittain myös uskon puutetta. Toiseksi potilas kärsii vakavista sisäisistä jännitystiloihin, jotka suurelta osin johtuvat epävarmuudesta siitä, miten pitäisi vastata muuttuneen elinympäristön haasteisiin. Nämä kaksi ongelmaa johtavat siihen, että potilas kolmanneksi kärsii uskottavuuden puutteesta. Ennuste on kuitenkin hyvä, koska on olemassa enemmän voimavaroja kuin potilas itse tiedostaa ja uskaltaa uskoa.

Tohtori tietää, että jos hän määrää liian paljon lääkkeitä, potilas tulee käyttämään korkeintaan puolet niistä. Tästä syystä hän kirjoittaa lääkemääräykseen vain yhden lääkkeen: ”Ammentakaa ilolla pelastuksen lähteistä” (Vrt. Jes.12:3) Ammentakaa Raamatun lähteestä, rukouksen lähteestä, jumalanpalveluksen ja seurakuntayhteyden lähteestä! Ja tehkää se ilolla, koska siihen teillä on täysi syy!

Tohtori tietää myös, että jos hän antaa liian monta ohjetta potilaalle, tämä on unohtanut puolet jo ovella. Näin ollen tohtori antaa vain kaksi:

”Puhukaa entistä rohkeammin Jumalasta, erityisesti lasten kanssa!”

”Välittäkää entistä enemmän ihmisestä!”

Tällöin tulette selviytymään entistä avoimemmassa ja tuulisemmassa ympäristössä.

MONIEN LIIKKEIDEN KIRKKO

Mikä on ollut herätysliikkeiden rooli kirkossa? Miten tämän päivän tilanne poikkeaa aiemmasta?

Ilkka Huhta, Itä-Suomen yliopistonlehtori

”Yksimielisyys uskonnossa ja oikeassa jumalanpalveluksessa on arvollisen, sopuisan ja pysyväisen hallituksen vahvin perustus”. (HM 1634)

Uskonnollisen yksimielisyyden rikkominen oli vielä vähän aikaa sitten valtiollinen uhka. Vasta itsenäisen Suomen hallitusmuodosta (1919) oli jätetty pois idea, joka oli määrittänyt valtiota aina 1634 hallitusmuodosta lähtien. Suomalaisten tapaan ajatella tämä vuosisatojen ajan juurrutettu käsitys vaikutti vielä pitkälle toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan.

Arkkipiispa John Vikström siteerasi esitelmässään Augsburgin tunnustutusta muistuttaakseen, että kysymys yksimielisyydestä oli siinä aivan keskeinen. Philipp Melancton – joka Augsburgin valtiopäivillä kevään 1530 kuluessa muotoili tekstiä moneen otteeseen sekä saksaksi että latinaksi – kuului tuossa vaiheessa ilman muuta niihin evankelisiin, jotka uskoivat sovun kirkossa vielä löytyvän. Katoliset ruhtinaat esiintyivät kuitenkin valtiopäivillä odottamattoman jyrkinä. Reformaatiota kannattavat päätyivät esittämään oman tunnustuksensa.

Vikström siteerasi kohtaa, jossa näkyi reformaatiota kannattavien (tai ainakin Melanctonin) maltillisuus: ”Kirkon todelliseen ykseyteen riittää yksimielisyys evankeliumin opista ja sakramenttien toimittamisesta. Sen sijaan ei ole välttämätöntä, että perityt inhimilliset traditiot, jumalanpalvelusmenot tahi seremoniat, jotka ovat ihmisten säätämiä, ovat kaikkialla samanlaisia”.

Augsburgin tunnustuksen jumalanpalvelusmenoja koskeva kohta poikkesi siis sata vuotta myöhemmästä, Ruotsin (ja samalla Suomen) hallitusmuodosta. Jokainen voi nähdä, mikä aivan oleellinen muutos oli tapahtunut. Jumalanpalveluksen oikeanlainen muoto oli se perustus, jolla koko suurvalta lepäsi.

Koska kansallisuusaatetta ei vielä ollut, moderni valtio rakentui tästä lähtien luterilaisuuden varaan. Uskonnollinen yksimielisyys oli vankkumaton, ja kaikki sitä uhkaavat tekijät pyrittiin valtion ja kirkon yhteistuumin kitkemään. Yksimielisyyden turvaamiseksi tarvittiin sittemmin 1700-luvulla pietistiset hartausseurat kieltävää konventikkeliplakaattia ja muutamia sitä täydentäviä asetuksia.

Suomen siirtäminen Ruotsin valtapiiristä Venäjän alaisuuteen 1800-luvun alussa ei muuttanut kuvattua perusasetelmaa. Itse asiassa se vahvisti sitä. Kaikkein selvimmin tämä näkyi siinä, miten herätysliikkeisiin asennoiduttiin autonomian kauden Suomessa. Konventikkeliplakaattia yritettiin 1840-luvun puolimaihin mennessä kyllä useammankin kerran soveltaa, mutta se ei tukahduttanut herätysliikkeitä. Niinpä käräjöinti lopetettiin, ja lopulta konventikkeliplakaattikin kumottiin.

On täydet perusteet arvioida, että 1850-luvulta lähtien vahvistunut toleranssin henki oli syynä siihen, miksi sittemmin Suomen kirkon elämä on ollut niin poikkeuksellisen vahvasti herätysliikkeiden sävyttämää.

Suomalaisen herätysliikehistorian erityispiirteet tulevat esille parhaiten vertaamalla herätysliikehistoriaa Ruotsin tilanteeseen. Tunnettua on, että naapurimaassamme herätysliikkeillä tarkoitetaan ensisijassa luterilaisen kirkon ulkopuolelle jo 1800-luvulla organisoituneita vapaita suuntia¹. Muissakaan Pohjoismaissa herätysliikkeet eivät ole kirkon sisällä saaneet yhtä vahvaa roolia kuin Suomessa.

Mistä tämä on johtunut? Missä erityisessä suhteessa Suomi poikkesi muista Pohjoismaista 1800-luvulla, joka oli herätysliikkeiden kannalta tärkein vuosisata? Vastaus on kerrottu edellä: Pohjoismaista vain Suomi oli osa Venäjää.

Varsinkin autonomian kauden ajan lopulla luterilaisuuden merkitys kehittyvän suomalaisen valtion kannalta korostui juuri tästä asetelmasta johtuen. Koska uskonto erotti Suomen Venäjästä selvemmin kuin valtiolliset suhteet, oli selvää, että monen suomalaisen intresseissä oli säilyttää jatkossakin tilanne tällaisena. Tämä poliittinen asetelma ei voinut olla vaikuttamatta siihen, että kirkossa yhtäältä siedettiin myös selvästi separatistisia piirteitä omaavaa uskonnollisuutta ja toisaalta pyrittiin vahvasti myös vaikuttamaan siihen, miten tämä uskonnollisuus kehittyi jatkossa. Tällä oli vaikutusta siihen, että varsinkin 1900-luvun taitteessa, kun Venäjä kiristi otettaan tästä läntisestä maakunnastaan, kirkon ja herätysliikkeiden välistä suhdetta haluttiin lujittaa. Yksimielinen luterilainen kansa tarvitsi edelleen herätysliikkeet kirkon sisälle, jotta tulevaisuuskin olisi yksimielinen ja luterilainen.

Vähitellen syntyi tulkinta, että koko herätysliikkeen käsite tarkoittaa Suomessa nimenomaan kirkon sisäisiä herätysliikkeitä. Sellaisina ne on myös tahdottu pitää, riippumatta siitä, sitoutuvatko ne kirkon yhteisiin päätöksiin, opettavatko ne luterilaisen kirkon käsitysten kanssa ristiriitaisesti vai ei.

Arkkipiispa John Vikström tuli esitelmässään käyttäneeksi herätysliikkeistä ilmausta, joka alleviivaa sitä historiallista perusasetelmasta, joka kirkossa on ainakin 150 vuotta ollut vallitseva, mutta saattaa tällä hetkellä olla väistymässä olevaa puhetapaa. Kuumimme äsken: PWP: ”Erityisesti herätysliikkeet ovat vastanneet erilaisuudesta, välillä protestinkin muodossa. Erilaisuus ei ehkä aina ole ollut kokonaan sovitettu, mutta kaikki ovat

¹ Bexell 2003, 45–53, 200–203.

kuitenkin mahtuneet ja pysyneet yhden ja saman kansankirkon sisällä – ”niin kauan kuin siellä luetaan Isä meidän” – ja olleet valmiit sitä yhdessä rakentamaan ja edistämään, jopa rakastamaankin. Tässä meillä on velvoittava ja rohkaiseva perintö ja esimerkki.”

Jokin on kuitenkin selvästi muuttunut aiemmasta. Miksi tämä historiallinen perintö ja esimerkki on joiltakin osin käynyt niin vaikeaksi sekä kirkon että osan herätysliikkeitäkin kannalta? Suoraan sanoen, miksi tällaisella historiantulkinnalla näyttää olevan niin vähän kosketuspintaa nykyään?

Miksi polarisaatio on kirkossa vahvistunut ja miksi toleranssi erilaisuutta kohtaan on vähenemään päin? Historiantutkimuksen näkökulmasta mikään vastaus edellä mainittuihin kysymyksiin ei ole yksistään riittävä. Nostan nyt vain kaksi seikkaa, jotka kenties valaisevat nykyajan eroja aiempaan.

Individualismi

Ensimmäinen näistä näkökulmista palautuu käsitteeseen individualismi.

Olen pannut merkille, että kirkossa tällä sanalla on paha kaiku. Niin aiemmin ajateltiin yhteiskunnassa laajemminkin. Nykyään siitä osataan olla monissa yhteyksissä myös kiitollisia.

Vikström viittasi toisen maailmansodan jälkeiseen, subjektiiviseksi käänneeksi kutsumaansa ilmiöön. Jos ymmärsin oikein, yksilöllisyyden ylikorostuminen nykyajassa ja kulttuurissa olisi selitys sille, miksi myös kirkko ja herätysliikkeet ovat niin hämmennyksissä haastavan ja sekavankin todellisuuden keskellä.

Kysyn nyt kuitenkin, onko individualismi seikka, jolla kannattaa selittää muutosta.

Eikö ennemminkin kannattaisi koettaa ymmärtää ja selittää, mistä nykyajan yksilöllisyyden korostuminen (tai ylikorostuminen, jos niin halutaan nähdä) johtuu?

Kiusaus jälleen aloittaa kaukaa, uuden ajan alusta, siis 1500-luvulta, on kirkkohistorian tutkijalle tässäkin kohtaa tavattoman suuri. Tyydyn kuitenkin toteamaan, että länsimaissa korostunut individualismi oli seuraus siitä hyvinvoinnista ja vauraudesta, joka uudella ajalla teki Euroopasta modernissa mielessä kehityksen airueen. Jätän itse kunkin arvioitavaksi, oliko tämä hyvä vai huono asia. Joka tapauksessa on niin, että individualismi ei ole paha, isorokon kaltainen epidemia, joka leijui kristikunnan päälle aiheuttaen itkua ja hammasten kiristystä. Päinvastoin se oli seuraus uuden ajan murroksesta. Sen murroksen keskeisimpiin uskontohistoriallisiin ilmiöihin kuuluvat reformaatio ja sittemmin pietismi.

Vanhan maailman väistyminen ja uuden maailman syntyminen eivät tietenkään tapahtuneet hetkessä. Vihoviimeisessä pyrkimyksessä palauttaa vanhan maailman yhteisöllisyys epäonnistuttiin pahemman kerran. Se aiheutti muun muassa kaksi maailmasotaa. Tämä nationalistinen kansakuntien rakentaminen kesti Euroopassa lähes pari sataa vuotta, eikä ole päättynyt kaikkialla vielääkään. Nationalismikin on ideologiana perin yhteisöllinen, joskin ahdasrajainen sellainen.

Minusta menneisyyden yhteisöllisyydessä on ollut niin paljon ihmistä ja/tai ihmisjoukkoja alistavaa, että sen romantisoimista kannattaisi erityisesti kirkossa varoa. Jos historian haluaa ottaa vertailukohdaksi, eikö ennemminkin kannattaisi kysyä, mistä tarpeesta yksilöllisyyden korostuminen on kummunnut, mistä se on auttanut pääsemään vapaaksi. Eivätkö kirkon ykseydestä huolissaan olevat voisi vastapainoksi kysyä myös, mitä mahdollisuuksia tällainen vapaus kirkolle tarjoaa?

Rohkenen mennä vieläkin pidemmälle. Kysyn, että jos ”moderni yksilö” on niin vahva subjekti (jopa palvelun kohde) nimenomaan kristinuskon perinteisesti hallitsemilla alueilla länsimaissa, eikö yhtä selitystä asiantilalle kannata etsiä ihan vain kristinuskon omasta luonteesta. Mitäpä jos siinäkin on perimmältään kysymys yksilöstä, eikä vain seurakunnasta tai kirkosta?

Kirkon yhteiskunnallinen asema

Toinen näkökulmani on konkreettisemmin niin sanottu perinteisiin herätysliikkeisiin liittyvä, mutta tangeeraa myös individualismin käsitteen kanssa. Historiallisesti herätysliikkeet olivat vastareaktio modernisaatiolle. Vaikka ne opillisesti ammensivat pietistisestä, individualistisesta, yksilön jumalasuhtetta korostavasta traditiosta, liikkeinä ne olivat mitä yhteisöllisimpiä ilmiöitä. Tässä miksausessa piilee kenties selitys niiden menestykselle.

Se historiallinen seikka, johon kommenttipuheenvuoroni alussa viittasin, ei ole enää kirkkohistorian näkökulmasta vallitseva. Suomessa luterilaisuus ei ole enää sataan vuoteen määritellyt valtion luonnetta eikä yksimielisyys uskonnossa ole ”arvollisen, so-puisan ja pysyvän hallituksen vahvin perustus”.

Vielä maailmansotien välisenä aikana luterilaisen kirkon yhteiskunnallinen asema, valtiollinen merkitys ja oma itseymmärrys näyttivät kuitenkin rakentuvan tämän vanhan ajatuksen varaan. Itse asiassa sisällissodan jälkeisessä tilanteessa nuoren kansakunnan eheyttäjän roolia tarjoi kirkolle ja talvi- ja jatkosodassa tämä vain vahvistui. Kirkon asema oli siis vahva, ja herätysliikkeiden asema Suomen kirkossa vieläkin vahvempi.

Vasta sota-ajan jälkeen alkanut prosessi muutti myös käytännössä kirkon aseman valtiossa ja yhteiskunnassa. Vähitellen kävi niin, että mitään yhteiskunnallista tai valtiollista painetta säilyttää luterilaisuus yksimielisenä ei enää ollut. Ehkä tämän muutoksen myötä kirkon ykseyden varjeleminen on myös opillisesti ja ihan myös konkreettisesti käynyt vaikeammaksi. Ykseydestä on tullut vain kirkon sisäinen asia, mitään laajempaa yhteiskunnallista merkitystä sille harvemmin enää annetaan.

Tähän yhdistettynä julkisen kulttuurin muutos, ja varsinkin muutoksen viimeisin vaihe, joka on tuonut julkisuuden kaikille avoimeksi, on vain tuonut entistä selvemmin näkyviin pitkään jo vallinneen polarisaation, kaikessa laajuudessaan.

Jos kirkon yhteiskunnallinen merkitys on ohentunut, näin on tapahtunut varsinkin herätysliikkeille. Kukaan ei enää väitä, että suomalaisuuden ja suomalaisen uskonnolli-

suuden aidoin ilmaus löytyy herätysliikkeistä, kuten varsinkin maailmansotien välisenä aikana niin yleisesti tapahtui.

Sen sijaan kirkon sisällä monet ovat nyt havahtuneet sen tosiasian edessä, että herätysliikkeiden historiallisesti vahva asema on johtanut tähän nykytilanteeseen, jossa herätysliikejärjestöjen itsenäinen ja eriytynyt asema kirkon sisällä on synnyttänyt kahden kerroksen kirkkoväen.

Herätysliikkeiden omat työmuodot vaikkapa nuorisotyössä, lähetystyössä ja jopa jumalanpalveluselämässä ovat muotoutuneet aikanaan vahvan kansankirkollisen ideologian suojeluksessa. Sittemmin on yhä useammin tuotu esille, että monet herätysliikejärjestöjen työmuodot ovat ja ovat itse asiassa kaiken aikaa olleet kilpailevaa toimintaa kirkon ja paikallisseurakuntien kanssa. Tämä tilanne on kaikkien nähtävissä, mutta vasta nykyaikana se on muodostunut ongelmaksi. Kansankirkollisuudesta on taas tullut ruma sana muutamien herätysliikevaikuttajien puhettavassa. Aikanaan käsitteellä pyrittiin pitämään herätysliikkeetkin kirkon sisällä. Nyt siitäkin näyttää tulleen polarisoiva käsite.

Yllä kuvattu rakenteellinen seikka aiheuttaa jo itsessään polarisaatiota kirkossa, mutta usein varsinainen julkinen keskustelu esimerkiksi lähetysjärjestöjen asemasta tai jumalanpalveluksesta kulminoituvat arkkipiispan esille nostamien kipupisteiden kohdalla. Historioitsijaa ei tosin yllätä, että tämä kirkollinen debatti käydään erityisesti naisen aseman ja seksuaalisuuden ympärillä. Ututta tässä on vain se, että laajemminkin modernin julkisen keskustelun keskiössä ovat viimeistään 1960-luvulta lähtien olleet ihmisoikeudet, eikä keskustelua käydä enää kirkon, sen opin tai sen tradition lähtökohdista käsin. Koska nyt muutosvaatimukset kumpuavat ensi sijassa yksilön arvon tunnustavasta sekulaarisesta ihmiskäsityksestä, ne ovat olleet kirkoille – ja varsinkin osalle herätysliikkeistä – niin vaikeita.

Lopuksi totean arkkipiispa John Vikströmin esitelmässään oivallisesti muistuttamasta seikasta, että ei siitä nyt niin kauan ole, kun erimielisyys on ollut nykyisiä ”kipupisteitä” suuremmissakin yhteiskunnallisissa kysymyksissä.

On vaikeaa nähdä luterilaisuuden historiassa suurempaa vanhentuneen käsityksen hylkäämisoperaatiota kuin niin sanotun ”huoneentaulun maailman” hylkääminen oli. Kuten arkkipiispa John Vikström asian muotoili: ”Vähitellen kirkossamme yleistyi näkemys, että se huolenpito ihmisen hyvästä, johon Raamatun patriarkaalinen etiikka aikoinaan tähtäsi, toteutuu uudessa sosiaalisessa tilanteessa paremmin demokraattisissa puitteissa.”

Tästäkin kriisistä kirkko selvisi uudella tulkinnalla. Nykyäänhän on tapana korostaa, että pohjoismainen, tasa-arvoinen ja demokraattinen hyvinvointiyhteiskunta on aivan ilmiselvästi luterilaista perua. Ei tällaiseen tulkintaan kukaan olisi sata vuotta sitten pystynyt.

KOMMENTTIPUHEENVUORO 2

MONIÄÄNINEN KANSANKIRKKO

Mikä kirkossa kiinnittää yhteen? Kuinka erilaisten yhteys toteutuu paikallisseurakunnassa?

Sammeli Juntunen, Savonlinnan kirkkoherra, kirkolliskokousedustaja

Arkkipiispa Vikströmin esitelmä on hyvä analyysi kirkkomme tilasta. Minulla on siihen muutamia kommentteja.

Vikströmin mukaan kirkon nykyisen polarisaation syynä on vastakkainasettelu sen välillä, kumpaa painotetaan enemmän: a) uskon jatkuvuutta eli alkuperäisen sanoman säilymistä vaiko b) uskon uudistamista, jotta se säilyisi merkityksellisenä muuttuvassa maailmassa. Sen seurauksena meillä on kirkollinen polarisaatio niin sanottujen konservatiivien ja liberaalien välillä. Nämä ovat oikeita havaintoja.

Toisaalta Vikström sanoo, että kulttuurimme subjektiivinen käänne on saanut aikaan sen, että kirkon sisäinen polarisaatio onkin moninapainen, moniulotteinen. Hän miettii, onko koko polarisaatiokäsite enää käyttökelpoinen kirkon elämää analysoitaessa.

Minun mielestäni se ei ole kovinkaan käyttökelpoinen. Syy on kuitenkin syvemmällä kuin modernin ajan subjektiivisessa käänneessä. Kirkon usko ja elämä ja rukous ja ajattelu ja rakkaus eli lyhyesti sanottuna sen teologia pitää sisällään niin monia ulottuvuuksia, ettei sitä pysty kunnolla hahmottamaan kaksinapaisella konservatiivi-liberaali -akselilla. Tämän tietää jokainen teologian opiskelija, joka on tehnyt pro gradu -työtään analysoimalla systemaattisesti jonkin teologin ajattelua. Jos analyysin kysymyspatterissa on vain kaksi napaa, että onko jokin kirkollinen ilmiö konservatiivinen vai liberaali, niin ei siitä mitään tule. On mietittävä syvällisemmin, esimerkiksi seuraavanlaisia asioita: Millainen käsitys uskon ja tiedon suhteesta on taustalla? Miten tässä ajattelumallissa Jumalan ilmoitus ymmärretään? Entä Luojan ja luodun suhde? Entä yhteiskunnan ja kirkon suhde? Millainen on taustalla oleva käsitys uskonnollisen kielen kyvystä tavoittaa kohteensa? Millainen käsitys Jumalasta, Kristuksesta, sakramenteista, ihmisestä, Raamatusta on taustalla?

Vikströmin mainitsema kirkollinen jännite traditionalismin ja päivittämisen (*aggiornamento*) välillä suorastaan huutaa ratkaisuaan. Tai edes ongelmien selkeää näkemistä. Mutta jännite ei helpotu, ellei kirkko osaa ottaa kysymyksen hahmottamisessa käyttöön teologiaa. Teologia on lähes 2000 vuotta jatkunut, mutta edelleen virkeä ajattelun virta, jossa on jo käsitelty useimpia (tai kenties kaikkia) tähän liittyviä kysymyksiä, hyvin perusteellisesti. Tragedianamme on se, että kirkon julkisuudessa teologiaa ei käytetä. Asioihin puuttuvat lähinnä toimittajat tai jostain syystä kirkollisiksi julkkiksiksi päätyneet ihmiset.

Useimmille heistä teologia toimii lähinnä leimakirveenä. Siinä lukee joko ”konservatiivi” tai ”uudistusmielinen”, joskus myös ”maltillinen”. Seuraa skandaalinkäryistä ohipuhumista. Se ei edesauta uskon sisällön ymmärtämistä, vaikka ehkä aiheuttaakin klikkauksia internetin sivustoille.

Vikström nostaa esitelmässään hienosti esille seurakuntakeskeisyyden. Hänen mukaansa ei pidä itsetarkoituksellisesti rakentaa yhteisymmärrystä eri kirkollisten näkemysten välille. On etsittävä sitä, mikä rakentaa seurakuntaa, Kristuksen ruumista. Ja seurakunta on ”Sanassa ja sakramenteissa läsnä olevan Kristuksen ympärille kokoontumista ja hänen maailmaan lähettämänä olemista”. Suurin haaste tässä on löytää välttämättömän yhtenäisyyden ja sallittavan erilaisuuden oikea suhde ja yhdistelmä.

Tämä on aivan oikein. Ekumeeninen liike on opettanut, että kirkossa on sallittua erilaisuutta, sekä uskomisessa että käytännöissä. Silti kaikki ei ole sallittua. Jossain tulee vastaan harhaoppi, joka kadottaa Kristuksen ja pelastavan uskon. Tämä on havaittu jo Paavalista asti: ”Julistipa kuka tahansa teille evankeliumia, joka on vastoin meidän julistamaamme – vaikkapa me itse tai vaikka taivaan enkeli – hän olkoon kirottu.” (Gal. 1:8). Vaikka Vikström sanoo, että Paavalille kirkon sisäinen erilaisuus oli resurssi eikä ongelma, niin kyllä se siis hänelle usein oli myös ongelma. Sanoihan hän Apostolien tekojen mukaan näinkin: ”Teidän omasta joukostanne nousee miehiä, jotka julistavat totuudenvastaisia oppeja, vetääkseen opetuslapset mukaansa. Olkaa siis valveilla ja muistakaa, että minä kolmen vuoden ajan olen lakkaamatta, yötä päivää kyynelsilmin opastanut itse kutakin teistä.” (Apt. 20:30–31). Katso myös 2. Piet. 2:1 ”Israelin kansan keskuudessa esiintyi kuitenkin myös vääriä profeettoja, ja samoin on teidänkin joukkoonne ilmestyvä vääriä opettajia. He salakuljettavat teidän keskuuteenne tuhoisia harhaoppeja, jopa kieltävät herransa, joka on ostanut heidät omikseen.”

Olen huomannut, että nykyisin juuri kukaan kirkossamme, paitsi kirkollisen katuuskottavuutensa jo aikaa sitten menettäneet niin sanotut ”konservatiiviset herätysliiketeologit”, enää käytä sanaa harhaoppi. Sen sijaan sanotaan, että oikeasta ja väärästä opista puhuminen kertoo ”vimmisesta oikeassa olemisen halusta”. Väitteen taustalla on sellainen oletus, että koska Jumala on kaikkivaltias luoja, hänestä ei ihmiskielellä voi puhua mitään tosia lauseita, jotka tavoittaisivat hänet.

Vikström ei kannata tällaista teologista kieltä koskevaa perusratkaisua. Hän olettaa, että kirkossa ja sen opettamassa evankeliumin opissa kohdataan kirkon ”asia”, Kristus. Vikströmin mukaan uskontunnustuksen tulkinnessa on sallittava eroja (esim. luomisen ajankohta tai se että antiikin kolmikerroksista maailmankuvaa ei kristityn tarvitse omaksua). Kuitenkaan tällaista sallittavaa erilaisuutta ei hänen mukaansa pidä samastaa ”viime aikoina vyörynomaisesti levinneeseen uskonsisällön ohenemiseen ja pirstaloitumiseen”. Hänen mukaansa sellainen ”ei ole kristinuskon päivittämistä vaan sen vähittäistä hävittä-

mistä”. Vikströmin mukaan oikean evankeliumin opin ja sallitun erilaisuuden ja turmiolisen harhaopin välillä on siis ero.

Kun mietitään otsikkoni kysymystä eli sitä, miten erilaisuus toteutuu paikallisseurakunnassa, ratkaisevan tärkeää on juuri tämä kysymys: Missä menee raja sen välillä, mikä kirkossa on sallittua erilaisuutta, mikä taas uskon sisällön ohentamista ja sen ”asian” hävittämistä tai pimittämistä? Asia on tärkeä. Ainakin kotiseurakunnassani Savonlinnassa ihmiset ovat kääntyneet huolestuneina työntekijöiden puoleen siksi, että ”papit ja piispat ovat luopuneet uskosta”. Tätä ei niinkään ole liitetty kehenkään tiettyyn pappiin tai piispaan, mutta tiedotusvälineistä on näille seurakuntalaisille syntynyt tällainen kuva kirkkomme yleisestä tilasta.

Tätä taustaa vasten piispainkokouksen työryhmän väliraportti kirkkomme sisäisen ykseyden edistämisestä (12.–13.2.2013) on aivan liian köykäinen¹. Se ei tunnu ottavan lainkaan huomioon sellaista mahdollisuutta, että kirkkomme sisällä voi olla vaikuttamassa suuntauksia, jotka eivät mahdu Vikströmin kannattaman ”sovitetun erilaisuuden” piiriin. Miksi piispainkokous vaikenee asiasta, vaikka emeritusarkkipiispa on havainnut tuollaisen uskonsisällön ohentamisen ja pirstaloitumisen olleen viime aikoina ”vyörynomaista” jopa papiston keskuudessa? Eikö piispainkokous osaa vai eikö se uskalla tehdä diagnoosia yhtä rehellisesti kuin eläkeläinen?

Piispainkokouksen mietintö ei mainitse kirkon sisäisen ykseyden edistämisen välineenä lainkaan teologiaa. Sen sijaan se puhuu ”eettisestä asenteesta” ja ”hallinnollisesta haasteesta” ja eri kirkollisten suuntausten välisestä ”yhteisestä tekemisestä”.

Miksi näin? Eikö juuri teologisella analyysillä ja teologisilla keskusteluilla ole edetty ekumenian saralla? Mainittakoon vaikkapa luterilais-katolinen hieno asiakirja Yhteinen julistus vanhurskauttamisesta tai luterilais-anglikaaninen yhtä hieno Porvoon sopimus. Molempien taustalla on paljon juuri Suomen luterilaisten teologista osaamista. Miksi sellainen jätetään sivuun oman kirkkomme sisäisten ongelmien ratkaisemisessa?

Onko syynä se, että teologian avulla saatettaisiin havaita, että jotkin kirkkomme sisällä vaikuttavat painotukset eivät mahdu sovitetun erilaisuuden piiriin? Että jokin kirkkomme piirissä vaikuttava mielipide pelastuksesta tai kirkosta tai Kristuksesta on niin outo, että me emme hyväksyisi sellaista lainkaan, jos joku katolinen tai ortodoksi tai heluntailainen sellaista meille esittäisi? Mutta meidän omassa joukossamme sellaista pitää saada opettaa, koska me olemme ”moniääninen kansankirkko”.

Asia ei voi olla näin. Missään virallisessa dokumentissamme ei ole sanottu, että me olemme jotenkin periaatteellisesti ”moniääninen kansankirkko”. Sallitulla erilaisuudella on rajat. Ja kirkon on uskallettava pitää niistä rajoista kiinni.

¹ [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/0F61D00B4BB4204DC2257824002D1BD6/\\$FILE/ykseysraportti.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/0F61D00B4BB4204DC2257824002D1BD6/$FILE/ykseysraportti.pdf)

Ei suinkaan sen vuoksi, että jotkut saisivat päteä oikeaoppisuudellaan jotain toista vastaan. Vaan siksi, että me voimme kirkkona julkisesti antaa aidon ja nykyaikana relevantin todistuksen siitä ”asiasta”, jota edustamme. Se asia ei ole mikä tahansa uskonnollinen tai muuten arvokas ”Pyhyiden kokemus”.

Tämä kysymys kulminoituu siihen, että voiko Hänestä, ”asiastamme”, puhua ihmiskanoin. Ja vastaus on, että kyllä voidaan. Miksi näin on, se johtuu perimmiltään inkarnaatiosta, Jumalan Pojan ihmiseksi tulemisesta Jeesuksessa. Ja siitä, että Jumala on kaiken Luoja.

Teologian traditio on täynnä nykyaikana relevanttia jatkopohdiskelua sille, miten ja miksi Jumalasta voi tai ei voi puhua. Se olisi äärimmäisen tärkeää ottaa huomioon, kun pohdimme Vikströmin esiinnostamaa kysymystä sovitettun erilaisuuden ja uskon vähittäisen hävittämisen välisestä suhteesta. Ellei joku virallinen taho käy tähän teologiseen työskentelyyn kunnolla, asia jää toimittajien ja kirkollisten julkkisten varaan. Silloin vahingollisesta kirkon polarisaatiosta eroon pääsemisestä ei ole toivoakaan. Eikä myöskään traditionalismin ja aggiornamenton oikeasta suhteesta. Se taas heijastuu paikallisseurakuntiin, kun meille ei anneta välineitä uskon oikeaan päivittämiseen.

Kiinnitän huomion vielä yhteen yksityiskohtaan. Vikström pitää kysymystä homoudesta asiana, josta ei luterilaisen tunnustuksen mukaan tule vaatia yksimielisyyttä. Sanotaanhan Augsburgin tunnustuksessa, että ”Kirkon todelliseen ykseyteen riittää (satis est) yksimielisyys evankeliumin opista ja sakramenttien toimittamisesta” (CA VII). Koska ”homoasia” on etiikan ja ihmiskäsityksen eikä evankeliumin opin asia, olisi siinä Vikströmin mukaan sallittava erilaisuus, jos ajatellaan luterilaisesti.

Tuo on kuitenkin Augsburgin tunnustuksen VII pykälän rankkaa ylitulkintaa. Kun Augsburgin tunnustus ja sen Puolustus puhuvat sallitusta erilaisuudesta, ne viittaavat sellaisiin asioihin kuin jumalanpalvelusmenot, ihmisten säätämät traditiot (CAVII), pääsiäisen ajankohta tai liturginen vaatetus (Apol. VII ja VIII, 153:32–35).

Kristinuskolle tai edes luterilaisuudelle heteronormatiivisuus perheen ja yhteiskunnan perustana ei ole tuollainen ”ihmisten säätämä traditio”. Se on osa Jumalan luomistyötä, jonka myös Kristus vahvisti (ks. Matt. 19:4–12)². Jos luterilaisessa kirkossamme hyväksytään sukupuolineutraali avioliitto Jumalan tahtomana instituutiona, sille on löydettävä vahvemmat perustelut kuin mitä Vikström esittää.

2 Lutherin käsityksestä seksuaalisuudesta, ks. Sammeli Juntunen, *Sex – Engaging Luther. A (New) Theological Assessment*. Ed. Olli-Pekka Vainio, Wipf and Stock, Eugene, OR 2010.

SESSIO III:

OSALLISUUDEN UUDET MUODOT

MEIDÄN KIRKKO – OSALLISUUDEN YHTEISÖ?

Miten uudenlainen yhteisöllisyys rakennetaan? Miten kansankirkko voi kohdata suomalaiset jumalanpalveluselämässään?

Jukka Keskitalo, Kirkkohallituksen kansliapäällikkö

Yhteisö on uskonnon perusyksikkö. Yhteisöllisyyden murroksessa – sellaista mielestäni nyt elämme – tarvitaan analyttistä ja syvällistä pohdintaa. Hahmottelen aluksi tuoda hie- man uudenlaisen näkökulman yhteisöllisyyteen ja sitten mietin, mitä se merkitsee kirkolle ja sen jumalanpalveluselämälle.

Ihmisten välinen yhteisöllisyys rakentuu erilaisille perustoille. Puhuessaan anglikaanisen kirkon Lambeth -konferenssille Ison-Britannian pööräbbi Jonathan Sacks hahmotteli kaksi yhteisöllisyyden perustaa, joille juutalaisten yhteisöllisyys rakentuu. Ne sopivat myös oman kirkkomme yhteisöllisyyden ja siinä tapahtuvien muutosten hahmottamiseen. Sacks puhuu kohtalonyhteydestä ja uskonyhteydestä. Tulkitsen seuraavassa Sacksin hahmottelua vapaasti omaan kontekstiimme sovittaen.

Kohtalonyhteys ja uskonyhteys

Jaetut kyöneleet ovat aikojen saatossa yhdistäneet. Kohtalonyhteydelle on tyypillistä, että usein juuri kärsimys, haasteet tai yhteinen vihollinen luovat pohjan yhteenkuuluvuudelle. Ihmiset jakavat pelon ja vastuun. He hakeutuvat toistensa yhteyteen saadakseen helpotusta, lohtua ja suojaa toisistaan. Suomalaisia yhdistivät aikanaan esimerkiksi sotavuodet. Pienen kansan kova kohtalo satoi ihmisiä yhteen. Myös samanlainen elämäntilanne on sitonut ihmisiä kohtalonyhteyteen ja luonut tavallaan yhtenäiskulttuuria. Esimerkiksi aiemmin maaseudulla kaikki elivät agraarisessa aikataulussa, aamu- ja iltalypsyn tahdissa. Kaikki jakoivat enemmän tai vähemmän samat kokemukset. Elettiin kohtalonyhteydessä. Savupiipputeollisuuden aikaan työläisyhteisö eli tehtaan pillin vihellyksen tahdissa yhteistä elämäkokemusta jakaen. Elettiin kohtalonyhteydessä.

Kohtalonyhteys ei ole kuitenkaan ainoa yhteisöllisyyden muoto. Myös jaettu toivo, yhteinen usko ja visio yhdistävät, vaikka elämän ulkonaisia olosuhteita ei kohtalonyhteydessä jaettaisikaan. Talvisodan henki tai jälleenrakentamisen into eivät ole enää suomalaisiakaan yhteen liimaavia asioita, vaan siteiksi ihmisten välille on tullut uusia asioita. Uskonyhteisössä ihmisiä yhdistävät unelmat, tavoitteet ja ihanteet. He eivät tarvitse yhteistä vihollista, koska heillä on yhteinen näky ja toivo. Uskonyhteisö ei rakennu sen varaan, että sen jäsenille tapahtuu jotakin, vaan sen, että he sitoutuvat johonkin. Uskonyhteisössä suuntaudutaan tulevaisuuteen ja luodaan uutta. Olennaista ei ole ihmisten yhteinen tausta

tai historia, vaan jaettu näky ja yhdessä koettu usko. Uskonyhteisöjä on syntynyt läpi historian, esimerkkinä erityisesti nuoria kokoava Taize-yhteisö.

Kirkko matkalla kohtalonyhteydestä uskonyhteyteen

Perinteisesti Suomessa kohtalonyhteys ja uskonyhteys ovat lomittuneet toisiinsa. Yhteisöllisyys on ollut viimeksi kuluneina vuosikymmeninä murroksessa. Siihen on vaikuttanut muun muassa globalisaatio ja uusi viestintäteknologia, jotka ovat vaikkapa mahdollistanut sosiaalisen median kehittymisen. Yhteisöllisyys on osittain irtautunut paikallisuudesta ja löytänyt uudenlaisia muotoja. Myös ihmisiä yhdistävät ”kohtalot” ovat erilaisia kuin ennen, esimerkiksi ympäristön ongelmat tuovat ihmisiä yhteen laajemmalla kuin koskaan ennen.

Kohtalon- ja uskonyhteys eivät ole toisiaan poissulkevia. Tämä näkyy esimerkiksi kriisitilanteissa, joissa kirkko asettuu ihmisten rinnalle, sanoittaa tapahtunutta, lohduttaa ja pitää esillä toivon näkökulmaa. Suomessakin tätä on koettu monissa kriiseissä Estoniasta ja tsunamista alkaen. Vaikka kehitys on kulkenut paikallisuuteen perustuvan yhteisöllisyyden murenemiseen, Suomessa on vielä erilaisia todellisuuksia pääkaupunkiseudun pirstaleisesta yhteisöllisyydestä maaseudun paikallisiin yhteisöihin. Toisaalta uudenlainen paikallisuus nousee myös lähiöissä. Ihmiset kiintyvät kotikulmiinsa ja heräävät puolustamaan asuinseutuaan. Tilanne ei ole siis mustavalkoinen tyyliin kohtalonyhteys ennen, uskonyhteys nyt. Kehityskulut lomittuvat ja menevät toistensa päälle.

Kehityskulkujen rinnakkaisuudesta huolimatta kirkon osalta kehitys näyttää kulkevan kohtalonyhteydestä kohti uskonyhteyttä. Tähän viittaavat nelivuotiskertomuksen tiedot kirkon jäsenyyden perusteista. Jäsenyys ei ole enää itsestänselvyys, eikä siirry sukupolvelta toiselle pelkästään perinteen voimalla, vaan on yhä tietoisempi valinta. Muutos yhteisöllisyyden perustassa haastaa kirkkoa aktiivisuuteen. Kirkon on aika palata juurilleen ja löytää missionaarisuutensa myös omassa toimintaympäristössä. Kirkon on löydettävä luonteensa aktiivisesti kutsuvana ja lähettävänä, jäsenilleen vastuuta antava yhteisönä.

Paikkaan vai valintaan perustuva yhteisöllisyys?

Kirkon yhteisöluonne on Suomessa perustunut paikallisuuteen, seurakunnan jäsenyys on ollut sidottu asuinpaikkaan. Se onkin toiminut hyvin aikoina, jolloin elämän piiri on ollut nykyistä globaalia pienempi ja yhteys on perustunut yhteisiin kohtaloihin. Nyt tätä periaatetta on haastettu, hyvin ja ymmärrettävin perustein. Keskustelu konkretisoituu muun muassa parokiaaliseurakunta – henkilöiseurakunta –keskustelussa. Henkilöiseurakuntia on perusteltu muun muassa sillä, että profiloimalla seurakuntia erilaisiksi, ne voisivat olla kohderyhmälähtöisempiä ja huomioida jäsentensä toiveita nykyistä tarkemmin. Näyttää myös siltä, että siirryttäessä uskonyhteyspohjaiseen yhteisöllisyyteen, parokiaalisuusperi-

aatetta haastetaan voimakkaammin. Merkitseekö siis teesi kohtalonyhteydestä uskonyhteyteen siirtymisestä parokialisuuden loppua?

Henkilöseurakuntia voidaan sosiologisesti varsin uskottavasti perustella uuteen aikaan sopivana yhteisöllisyyden muotona. Sen sijaan teologisesti henkilöseurakuntien perusteleminen ei ole ongelmattonta. Kun seurakunnan jäsenyys on sidottu paikkaan, se pakottaa kristityt elämään yhdessä, ei vain teologisesti tai muuten samanmielisten kanssa, vaan erilaisuutta sietäen ja parhaimmillaan sen rikkaudesta ammentaen. Se myös haastaa kirkon kantamaan diakonista vastuuta kaikista sen alueella asuvista ihmisistä. Kun post-modernin ajan yhteisöllisyys on luonteeltaan pirstoutumista pieniin yhteisöihin, usein yhteisen intressin ympärille, asuinpaikkaan sidottu seurakunnan jäsenyys ja sen myötä rakentuva yhteisöllisyys voi olla vastavoima yksilölliseen valintaan perustuvalla elämäntavalle. Näin sanoessani en halua kiistää sitä voimaa, joka sisältyy yksilölliseen valintaan perustuvan henkilöseurakunnan ideaan. Olemme siis tilanteessa, jossa joudumme elämään paradigmojen välissä.

Yhteisöllisyyden murrosvaihetta on eletty joka puolella Eurooppaa. Näyttää siltä, että siellä missä seurakuntaelämän käytännön toteutuksessa on siirrytty kohtalonyhteyden paradigmatusta uskonyhteyden paradigmatiin (esim. Englanti), korostuu jumalanpalvelus. Oma kirkkomme on ollut sotien jälkeen voimakkaasti toimintaan orientoitunut ja joskus tuntuu siltä, että myös jumalanpalveluksesta tullut toimintamuoto. Pohdin myös, käykö välillä niin, että runsas viikkotoiminta vie voimat, eikä sunnuntain messu saa ansaitsemaansa huomiota yhteisön keskuksena. Tässä yhteisöllisyyden murroksessa, jota nyt elämme, on hyvä kääntää katseet jumalanpalvelukseen, niin kuin kirkossa on jo tehtykin mm. jumalanpalveluselämän kehittämishankkeen myötä.

Messun yhteisöllisyys

Messu, Jumalan kansan juhla, on koko seurakunnan yhteinen kokoontuminen. Kohtalonyhteyden ohjatessa yhteisön elämää messuun kokoonnuttiin ja kokoonnutaan enemmän tai vähemmän yhtenä joukkona, joskus myös yhteisön tarjoamien käyttäytymisnormien ohjaamana. Nyt kirkkopolut, erityisesti kaupungeissa, ovat yhä yksilöllisempiä. Pitäisikö siis myös jumalanpalvelus olla omanlaisensa eri alakulttuureille ja ryhmittymille?

Konkreettisesti kysymys kuuluu, mitä tulisi ajatella yhden asian tai kohderyhmän messuista? Niitä on syntynyt laaja kirjo sitten Lasse Mårtensonin ”Voiko sen sanoa toisinkin”-jumalanpalveluksen. Toimintaympäristön ja kohderyhmän huomioiminen on viisautta. Niin on tehty alkuseurakunnan ajoista lähtien, totesihan Paavalikin olevansa juutalaisille juutalainen tai lain alla eläville kuin lain alainen voittaakseen heitä Kristukselle. Seurakunnat elävät hyvinkin erilaisissa toimintaympäristöissä. Esimerkiksi Helsingin Kallion haasteet kirkosta etäämpänä olevine nuorine aikuisineen poikkeavat suuresti vaikkapa Lapuan tuomiokirkkoseurakunnan kirkkomyönteisestä toimintaympäristöstä. On luontevaa, että tämä näkyy myös messun toteutuksessa.

Toisaalta messun luonteeseen kuuluu se, että se on kaikille yhteinen. Seurakunta ei ole luonteeltaan pienten, jäsenten intressien ympärille syntyneiden yhteisöjen verkosto, vaan monenlaisten jäsenten yhteisö. Kohderyhmän huomioiminen ja messu seurakunnan yhteisenä kokoontumisena eivät ole välttämättä ristiriidassa. Messun toteutuksessa on joustoa. Erilaisia seurakuntalaisia on mahdollista huomioida messun suunnittelun ja toteutuksen kautta. Esimerkiksi Haapajärven seurakunnassa on saatu hyviä kokemuksia, kun messua valmistelemaan ja toteuttamaan on koottu ryhmiä, joissa on mukana seurakuntalaisia lapsista vanhuksiin. Yhteenkuuluvuutta tukee ja sanoittaa esimerkiksi seurakuntalaisten valmistama ja rukoilema yhteinen esirukous, jossa ihmisten elämänkysymykset tuodaan Jumalalle koko yhteisön rukouksessa.

Yhteiskunnan muutoksista huolimatta uskon edelleen vahvasti yhteiseen messuun. Yksi ja yhteinen messukin voi olla koko yhteisön sisäänsä sulkeva ja samalla erilaisia ihmisiä ja ryhmiä huomioiva. Esimerkiksi vaihtelevalla musiikin toteutuksella voi profiloida messuja vaihtelevasti. Kun erilaiset seurakuntalaiset tekevät messun yhdessä, se jo toteutuksellaan viestiin kristillisen seurakunnan luonteesta, siellä voi kuulua lasten ja vanhus-ten ääniä, esirukouksessa kuuluu erilaisia elämänkohtaloita ja kaikki tulevat yhdessä asioidensa ja kysymystensä kanssa Jumalan kasvojen eteen.

Messussa on läsnä kaksi kohtaamisen ulottuvuutta. Ensimmäinen on pyhän ulottuvuus. Kirkko on pyhien yhteisö, joka elää sanasta ja sakramentista. Jumalan kohtaaminen on käsityskyvyn ylittävä mysteeri. Toinen ulottuvuus on yhteys ihmisten kesken. Toisaalta katsomme messussa kuin iankaikkisuutta aavistelen, toisaalta katsomme kasvoista kasvoihin toinen toisiamme.

Seurakunnan yhteisöluonteen uudistaminen ja jumalanpalveluselämän uudistaminen kulkevat käsi kädessä. Haapajärven kirkkoherra Kari Tirola on kiteyttänyt oman ja seurakuntansa kokemuksen hyvin: ”Olemme aika hämmästyneinä saaneet katsella, mitä kaikkea hyvää seuraakaan siitä, että seurakuntalaisille annetaan mahdollisuus kantaa vastuuta myös jumalanpalveluselämässä. Se ei voi olla säteilemättä koko seurakuntaan.”

Messun jälkeen yhteys voi jatkua vielä hetken kirkkokahveilla. Kahvikupin äärellä on mahdollisuus spontaanimpaan kohtaamiseen ja jakamiseen. Toivonkin, että kirkkokahvit vakiintuvat jokaisen seurakunnan pyhäpäivään kuuluvaksi kokoontumiseksi.

Kantavatko toimitukset kirkkoa?

Jumalanpalveluselämään liittyvä laajin kontaktipinta kirkon jäseniin ja muihin suomalaisiin syntyy toimitusten kautta. Niissä kirkko kohtaa ihmisiä heidän elämänsä käännekohtissa, uskonyhteys limittyy elämänkohtaloihin. Nelivuotiskertomuksen tiedot osoittavat, että aiemmin elämän taitekohtiin kuuluneet kirkolliset toimitukset eivät hautaan siunaamista lukuun ottamatta ole enää itsestänselvyyttä. Erityisen voimakkaasti ovat laskeneet kirkollisten vihkimisten ja kasteiden määrät. Vuonna 2011 kirkollisten vihkimisten osuus solmituista avioliitoista oli 53 %, kun se oli neljä vuotta aiemmin 60 %. Vuonna 2011

kastettiin 78 % syntyneistä lapsista ja neljä vuotta aiemmin 84 %. Helsingissä syntyneistä lapsista kastettiin 52,5 %.

Kirkko on siis haastettu pohtimaan, miten rohkaisemme jäseniämme tuomaan lapsensa kasteelle. Miten pidämme huolta siitä, että elämän taitekohdissa tullaan Jumalan kasvojen eteen rukoilemaan yhdessä seurakunnan kanssa siunausta? Monissa sisarkirkoissa on käytäntönä, että kasteet toimitetaan jumalanpalveluksessa. Se on konkreettinen ja viehättävä viesti seurakunnalle uudesta jäsenestä. Voisiko tämä toimia meilläkin?

Yhtenäisen kulttuurin mureneminen haastaa myös toimituksia toimittavia pappeja. Niissä läsnä oleva seurakunta erilaistuu ja kristillisen tiedon taso vaihtelee. Kirkon sisäpiirille tutut fraasit eivät välttämättä toimi. Emme voi enää lähteä itsestään selvästi siitä ajatuksesta, että kaikki mukana olevat ovat kirkkomme jäseniä. Myös toimitukset ovat jatkossa entistä enemmän missionaarisia tilanteita. Ne tarjoavat mahdollisuuden kutsua mukaan yhteisöön ja yhteiseen jumalanpalvelukseen.

Arjen keskellä toteutuva jumalanpalvelus

Messusta seurakunta suuntaa siunauksen saattamana arkeen. Läntisen kristikunnan messu on perinteisesti päättynyt lähettämiseen. Seurakunta lähetetään arkeen toteuttamaan kutsumustaan. Siihen heitä on varustettu messussa. Viikolla, messun rohkaisemina, on mahdollista toimia ja todistaa sanoin ja teoin. Jumalanpalvelus jatkuu arjen tehtävissä ja kohtaamisissa. Ja seuraavana pyhänä palataan jälleen messu arjen kysymysten kanssa.

Parhaimmillaan pyhä voi murtautua välähdyksinä profaaniin. Kirkko kohtaa suuren joukon suomalaisia esimerkiksi diakonia- ja nuorisotyönsä kautta. Näissä kohtaamisissa voi toteutua dialogi messun ja arjen välillä. Se voi toteutua myös kristityn arjen kohtaamisissa. Usein sanotaan, että länsimaat ovat muuttumassa yhä enemmän lähetyskentäksi. Tämä on totta. Jumalanpalveluksen kannalta tämä merkitsee sitä, että messulla on varustava tehtävä. Sitä mukaan kun kirjon jäsenyys ja kristityn identiteetti muuttuu tietoisemmaksi valinnaksi, kristityt tarvitsevat malleja ja identiteettiä elää uskoaan todeksi monikulttuurisessa ja –uskontoisessa arjessa. Messuun tullaan jumalan puhuteltavaksi ja voimaa saamaan. Sieltä lähdetään todistamaan ja palvelemaan.

Kommenttipuheenvuoro 1

PASSIIVISET PÄÄKAUPUNKILAISET KIRKON HAASTEENA

Miten kirkko kutsuu yhteyteen? Yhteisöllisyyden uudet löydöt Agricolan kirkossa

Kirkoherra Teemu Laajasalo, Kallion seurakunta

Jaan tämän kommenttipuheenvuoroni kolmeen osaan. Ensin (1) pieni tilannekatsaus kirkon asemaan Suomessa, sitten (2) teesit kirkon onnistumiseen ja (3) kolmanneksi pari hyvin lyhyttä ja spesifiä kommenttia kansliapäällikön esitykseen. Nämä spesifit kommentit liittyvät henkilöseurakuntamalliin ja messuun.

METATASO

Ennen varsinaiseen kolmijakoon siirtymistä pyydän vielä saada esittää metatason huomion.

Puhun nyt sisältäpäin, en siis jonain ulkopuolisena. Nämä ongelmat ja haasteet mistä puhun, ovat ongelmia, joiden kanssa myös minä itse painin. Voin jopa sanoa, että osa näistä ongelmien synnystä ja pysyvyydestä palautuu kenties omaan viranhoitooni.

Haluan siis aluksi todeta, että en halua nyt esiintyä minään besserwisserinä, ulkopuolisena tietäjänä.

Besserwisserin asenne olisi huono kahdesta syystä. Ensimmäkin siksi, että kirkon potkiminen on niin helppoa ja oman työnantajan itsetarkoituksellinen potkiminen ei ole hirveän ylevää ja lähtökohtaisesti haluan nähdä toivon.

Ja toiseksi siksi, että ajattelen, että olemme yhtä hyviä kuin viimeinen peli. Minua on pyydetty puhumaan Agricolan kirkon onnistumisista, mutta en halua väärällä tavalla nojata aiempiin onnistumisiin. Agricolan onnistumiset olivat hienoja ja upeita ja olen niistä kiitollinen, mutta nyt siellä on uudet ihmiset jatkamassa ja kehittämässä työtä ja minä itse hyvin nöyränä poikana alkuruudussa tuoreena kirkkoherrana uudessa seurakunnassa. Olen uudestaan pisteessä nolla.

Tämän metatason jälkeen mennään siis asiaan ja kohtaan 1, tilannekatsaus.

1. TILANNEKATSAUS

Kun lukee lehtiä tulee helposti tunne, että kirkko on todellakin haastettu kirkko. Kohusta kohuun mennään, kasteet laskee, vihkimiset laskee – on konservatiivikohua, liberaaliko-
hua, manaajakohua, pedofiilikohua – tulee tunne, että on haastettu.

Tähän haasteeseen muutamat markkinointiviestinnän yrittäjät ovat tarttuneet tiukasti.

Minä olen ollut muutaman viikon aikana jo parissa tilaisuudessa, jossa joku mainosihminen on myynyt kirkolle markkinointipalveluja.

Olin yhdessä tällaisessa tilaisuudessa viime kiirastorstaina. Mainosihminen kysyi, tiedätkö, mitkä ovat maailman kymmenen tunnetuinta brändiä. En tiennyt, mutta mainosihminen luetteli: Google, McDonalds, Intel, Coca Cola jne. Luettelon jälkeen hän kysyi, miksi kirkko ei kuulu näihin.

Vastasin toteamalla, että en tiedä, mutta kysyin samalla, että minkähän brändin vuoksi näiden kaikkien mainittujen on pakko pitää vapaapäivää huomenna pitkänä perjantaina.

Tai minkähän brändin vuoksi kaikkien noiden pitää maksaa tuplapalkkaa sunnuntaina. Tai onko jollain noilla brändeillä muuten logo Suomen lipussa. Tai vietetäänkö vuotta 2013 jonkun noiden brändin perustajan syntymästä laskien.

Rakkaat kirkon ystävät, hyvät kollegat. Meillä on mittasuhdeharha.

Kyllä meillä varmasti menee huonosti, mutta olisiko sittenkin niin, että meillä menee myös ainutlaatuisen hyvin?

Aikana, jolloin kirkosta voi erota alle minuutissa netissä ja aikana jolloin siihen aktiivisesti kannustetaan, meillä on 4,1 miljoonaa ihmistä, jotka eivät halua niin tehdä.

Kaikkien Suomen poliittisten puolueiden jäsenmäärät yhteenlaskettuna on noin 300 000. Niistä on hävinnyt 30 vuodessa noin 50 %. Kymmenen Suomen suurimman lehden levikki on yhteensä noin 600 000. Saman verran kun muutaman ison kaupungin seurakuntalehdillä.

Ehkäpä tilannekatsaukseen sopisi enemmänkin ongelmien näkeminen siinä, että meillä on liikaa hyvää.

Vuonna 1975 kirkkoon kuului 92 % suomalaisista, vuonna 2010 kirkkoon kuului 77 %. Vuonna 1975 työntekijöitä oli 11 000, vuonna 2010 työntekijöitä oli 21 000. Eli samaan aikaan kun väkeä on vähentynyt 15 %, työntekijöitä on lisätty 100 %.

Ja vuonna 1975 kirkon ydintoimintoihin osallistui radikaalisti enemmän väkeä kuin 2010. Ja tästä 21 000 hengen porukasta puolet tekee hengellistä työtä. Eli puolet tekee ei-hengellistä työtä? Kirkossa?

Kirkon työntekijöitä on siis noin 21 000 ja poliiseja on noin 7 000. Kirkon työntekijöitä on siis kolme kertaa enemmän kuin poliiseja. Tämähän on synty. Kuinka me kehitämme valittua? Siis mistään?

Ja vapaa-ajatteliijoilla on jäseniä 1 983 kappaletta.

Pääkaupunkiseudulla on paljon seurakuntia, joissa 25 vuotta sitten kuului noin 90 % kirkkoon ja nyt kuuluu noin 60 %. Missä on vika? Tietenkin seurakuntalaisissa. Mehän löydämme syyn seurakuntalaisista. Ne ovat liian vihreitä, ne ovat liian punaisia tai ne ovat liian mustia.

Missä on se ihminen, joka voisi suoraan sanoa, että se syy on seurakunnan työn epäonnistuminen. Ja itse asiassa työstä vastaa työnjohtaja eli syy on kirkkoherran epäonnistuminen. Maasto on varmasti vaikea, mutta voisiko ajatella, että johtaja on epäonnistunut. Hänellä on ollut loistava tuote, ainutlaatuiset välineet ja ylenpalttisesti työntekijöitä.

Mutta ei: kirkossa asiakas on aina väärässä.

Kirkon suurin haaste on se, että me olemme maailmalle vieraita, mutta emme ole vieraita pyhästi vaan organisatorisesti.

Minä ajattelen, että ehkä meidän täytyy vaan tehdä niin, että nähdään tämä porvarillisenä ongelmana. Ehkä tämä on vaan vähän kuin liian iso omakotitalo Espoossa, jonka nurmikonleikkaaminen ärsyttää – mutta ei silti poista sitä tosiasiaa, että on iso omakotitalo Espoossa.

2. TEESIT ONNISTUMISEEN

Agricolan kirkko on yksi etelähelsinkiläinen katedraali, joka saatiin parissa vuodessa aivan täyteen. Minulla oli siihen aika vähän osuutta. Lähinnä yritin innostaa ihmisiä ja avata ovia. Työn tekivät loistotyöntekijät ja loistoseurakuntalaiset. Siellä eri tavoin osallistuu toimintaan noin 2 500–3 000 ihmistä per viikko. Samaan aikaan työntekijöiden määrä on vähentynyt absoluuttisesti ja vielä radikaalimmin suhteellisesti ja tilaa on tullut vapaaehtoisuudelle.

Agricolaan syntyi myös hyvin erilaisia asioita, siellä oli viikoittain satoja nuoria aikuisia, satoja senioreita, satoja aivan tavallisia työssäkäyviä, kymmeniä lapsiperheitä ja parhaimmillaan todella paljon nuoria.

En luettele niitä toimintamuotoja, joita Agricolassa oli, koska en usko, että ne olivat ratkaisu. Kysymys on jostain muusta. Mielestäni siellä on noudatettu kolmea teesiä: totuudellisuutta, ihmisistä kiinnostumista ja tekemistä.

(i) Totuudellisuus

Havaitsin jo aika kauan sitten helsinkiläisen ihmeellisen ilmiön nuorten aikuisten suhteessa uskontoon. Ne jotka pitävät kirkkoa taantumuksen linnakkeena ovat niitä samoja ihmisiä, jotka järjestävät tukikonsertteja Veikko Hurstin säätiölle tai Pelastusarmeijalle. Ja Hurstit tai Pelastusarmeija eivät ole muuttaneet sanomaansa miksikään – he ovat eläneet todeksi sanomaansa.

Olisiko niin, että juuri siksi nekin, jotka eivät usko Jumalaan, arvostavat heitä? Kysymys on siitä, onko meidän viestimme totta. Ja mitä enemmän me siivoamme Jumalaa

pois, sitä valheellisemmaksi viestimme muuttuu ja sitä omituisemmaksi olemassaolon oikeutukseemme käy.

Me olemme ystävät täynnä Jumalan pelkoa. Mutta se meidän ajan Herran pelko on sitä, että me pelkäämme puhua Herrasta. Meidän Jumalan pelkomme on Jumalan häpeää. Me ajattelemme, että nämä kirkosta vieraantuneet eivät tykkää meistä jos me puhumme Jeesuksesta. Mutta heidän pitävät meitä idiootteina. Siis valheellisina. Kirkko, jolle Jumala on ongelma. Mehän näytämme vitsiltä.

Ei meidän viestimme ongelma ole teologinen. Kysymys on siitä, olemmeko me tosisamme. Mitä enemmän Jumalaa siivotaan pois, sitä vähemmän uskottavilta näytämme.

Totuudellisuus nousee sielun huolesta – paitsi, että välillä tuntuu siltä, että porvarillisesta varustuksestamme huolimatta meiltä puuttuu onnistumisen toivo – puuttuu meiltä myös epäonnistumisen pelko. Ja tämä on syy selittämättömään masennukseen ja depressiivisyyteen, ei ole toivoa eikä pelkoa. Ja se näkyy ihmisille. Meiltä puuttuu sielun huoli – se huoli, että jos me epäonnistumme työssämme, niin sillä on seurauksia. Jos me emme julista oikein ja väkevästi ja sydämiä ja korvia avaavasti, joku ei pääse taivaaseen. Meillä ei ole riittävää epäonnistumisen pelkoa.

Sielun huolen ajatus – siis se, että meidän pitäisi välittää – on ytimessä, koska jos me välitämme, olemme tosisamme ja olemme väkisin kiinnostuneita. Sen sijaan tuntuu siltä, että olemme kovin usein vanhan virsikirjan sanoin huolettomia, vailla huolta.

(ii) Kiinnostus ihmisistä

Meidän pitäisi pelata ulospäin, siis tarvita ihmisiä aidosti. Vapaaehtoisia pitää kutsua vasta sitten kun niitä oikeasti tarvitaan. Ihmisillä pitää olla aito osallisuuden kokemus.

Kirkossa matkitaan aivan liikaa liike-elämää diskurssitasolla ja toimintojen havainnollistamisen tasolla. Ja toisaalta kirkossa ei koskaan kysytä sitä ainoaa asiaa, mitä liike-elämän kysymyksistä voisi oppia – eli: seuraako tästä työstä mitään? Saanko siis mitään aikaiseksi? Onko tällä tekemisellä jotain tulosta?

Jos joku viisaus voisi bisnespuolelta löytyä, niin se voisi olla ikivanha IBM:n myyntitiimin tutkimustulos – mitä enemmän vietetään aikaa asiakkaiden kanssa, sitä enemmän ne ostavat.

Jos me olisimme kiinnostuneita ihmisistä ja viettäisimme ihmisten kanssa aikaa, he olisivat kiinnostuneita meistä ja haluaisivat viettää meidän kanssamme aikaa.

Me työntekijät olemme – kuten tuttu vanha kirkkoherra sen oivasti minulle kiteytti – usein viime sunnuntain evankeliumin hengessä vähän kuin opetuslapset lukkojen takana. Niin tiukasti viraston lukkojen takana, että edes Jeesus ei meinaa päästä läpi.

(iii) Tekeminen

Me olemme laihdutuksen asiantuntijoita, jotka ovat itse ylensyöneitä porsaita. Me tiedämme, miten tämä teoriassa tehdään, mutta emme tee sitä käytännössä.

Missään ei asioita suunnitella niin hyvin kuin kirkossa. Mutta mitään ei tapahdu. Ja tämä johtuu siitä, että ei ole sielun huolta.

Vielä meillä on huikea volyyymi, jos me vaan saamme sen käännettyä oikeaan suuntaan. Jos seurakunnassa on noin 20 000 jäsentä, siellä on noin 10 000 taloutta. Ajatelkaa, jos tehtäisiin kymmenen päivän kampanja. Seurakunnan 50 työntekijää soittaa jokainen 20 ihmiselle päivässä niin jokainen talous on henkilökohtaisesti otettu haltuun – kymmenessä päivässä.

Siis kymmenessä päivässä. Sitten loput 240 työpäivää voitaisiin vielä kirvestes-henkisesti ottaa ihan rauhallisesti.

Ei niin, että kutsuttaisiin seurakuntalaisia johonkin, ei niin että veloitettaisiin vaan vaikka vaan toivotettaisiin hyvää pääsiäistä tai kysyttäisiin mitä kuuluu.

Meillähän on asiakasrekisteri, joka on parempi kuin suojelupoliisilla (tiedetään ihmisen ja sen suvun kaikki käänneet viimeisen 500 vuoden ajalta), eli jos halutaan, nämä kontaktit voidaan aika lailla laadullistaa ja personoida. Eli tyyliin mites te olette pärjäneet uuden lapsen kanssa? Kuinkas te olette voinut kun olette nyt jäänyt leskeksi?

Siis kuunnellaan ihmisiä. Ei sen ihmeempää. Näin tekemällä me ollaan myös toisissaan ja ollaan myös kiinnostuneita

PARI SPESIFIÄ KOMMENTTIA

Lopuksi aivan lyhyesti kaksi spesifiä kommenttia kansliapäällikön erinomaiseen esitykseen.

Ensinnäkin uskaltaisin linjata: Ei henkilöseurakunnille.

Kun me olemme päässeet asetelmaan, missä reviirit on jaettu, ei ole mitään syytä itse tuhota tätä – se voisi helposti täyttää muutamia kirkkoja turvoksiin, mutta juuri samalla se tekisi mahdottomaksi sen volyymista puhumisen kokonaiskirkon tasolla. Agricolan kirkko varmasti pärjäisi henkilöseurakuntana, mutta samalla se olisi osana vammauttamassa sitä joka niemeen ja notkoon ulottuvaa ihmeellistä ja ainutlaatuista rakennetta, joka antaa ihan eri luvan puhua kansankirkosta.

Toinen asia, jonka uskaltaisin linjata: Olen vakuuttunut, että messu on seurakunnan tulevaisuudenkin keskus. Meillä pitää olla monenlaisia messuja ja niiden toteuttamiseen ja niihin kutsumiseen pitää panostaa kunnolla – ei pelkästään juhlapuheissa. Mutta messun ja alttarin sivuuttaminen on varmasti tuhon alku.

Piispa Seppo Häkkisellä oli jossain kirkollisessa lehdessä aikoinaan kolumni, jossa todettiin että vuosisatoja on vedetty syrjäkylienkin kirkoissa jumalanpalveluksia ja nyt puhutaan niiden lakkauttamisista. Ja piispa sattuvasti kysyi, että olemmeko nyt niin köyhiä ettei jumalanpalveluksiin ole varaa. Edellä esitettyjen perusteella uskallan väittää, että emme ole ja että jumalanpalveluskeskeisyys on avain kirkon uudelle nousulle.

*Kommenttipuheenvuoro 2***KIRKKO TIHENTYVÄSSÄ MEDIAVIRRASSA**

Saako kirkko viestinsä läpi? Miten kirkon tulisi kommunikoida?

Toimittaja, kirkolliskokousedustaja Pekka Niiranen, YLE

Kansliapäällikkö Jukka Keskitalon alustus alkoi kohtalon- ja uskonyhteyden pohdinnalla ja päättyi ”arjen keskellä toteutuvaan jumalanpalvelukseen”, josta seurakunta suuntaa siunauksen saattamana arkeen. Ajatus on kaunis, jopa runollinen, mutta ikävä kyllä tuo kaikki on todellisuutta vain vähemmistölle kirkon jäsenistä.

Kirkon nelivuotiskertomuksen mukaan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jäsen käy jumalanpalveluksessa keskimäärin kerran tai kaksi kertaa vuodessa. Mieleen tuleekin kysymys: miten suomalainen muodostaa käsityksensä kirkosta, jos hän ei siellä itse käy?

Vastaus on selvä: mistäpä muustakaan kuin meiltä toimittajilta, mediasta. Kirkon tilanne onkin verrattavissa vaikkapa Syyrian sisällissotaan: se ei henkilökohtaisesti kosketa suurinta osaa suomalaisista, mutta seuraamme sitä lehdistä ja tv-uutisista, joiden perusteella me muodostamme käsityksemme siitä, mitä siellä tapahtuu, ja kuka on hyvä ja kuka on paha.

Sanotaan, että vain se, mikä on mediassa, on olemassa. Jos tämä sama asetelma on totta myös kirkon kohdalla, on mediassa oleminen ja toisaalta median kirkosta luoma kuva olennaisen tärkeää – ainakin kirkolle.

Kysymys on siitä, millaista kuvaa media kirkosta antaa, kuka sitä antaa ja mihin se voi johtaa. Keskitalo puhui omassa esityksessään siitä, miten myös kirkon jäsenyys perustuu yhä enemmän valintaan. Siinä, millä perusteella tämä valinta tehdään, on medially olennainen osa.

Jokaisessa puheessa on oltava mukana jokin auktoriteetti, johon viitataan ja josta haetaan tukea. Olkoon tässä puheessa tämä auktoriteetti presidentti Urho Kekkonen, joka aikoinaan toisteli hokemaa siitä, että niin on, jos siltä näyttää.

Jos siis esimerkiksi vaikkapa MOT-ohjelmaa katsoessa tulee käsitys, että demonit jylläävät kirkossa, on se tarpeeksi totta ainakin niille, jotka heti ohjelman nähtyään päättivät erota kirkosta. Taannoiseen Homoiltaan verrattuna määrä oli toki pieni, mutta kuvaa silti tilannetta: ”Minä ainakaan en halua olla mukana tällaisessa kirkossa, minun rahoillani ei tällaista touhua tehdä”.

Se, miltä kirkko näyttää mediassa, on totta ainakin niille, jotka eivät kirkossa itse käy. Kirkon kannalta tämä kuva on yksinkertaistettuna joko negatiivinen uutinen tyy-

liin Luther-säätiö teki nyt sitä ja tätä, tai sitten kyseessä on jokin kalenterinmukainen, mitänsanomaton juhlahäjäjuttu, jollaisia media tarvitsee muun uutisoinnin täytteeksi. Mennyt pääsiäinen on tästä hyvä esimerkki. Ja jos ei keksitä mitään muuta, niin kaivetaan esimerkiksi arkkipiispa Leo esiin ja kysytään, mitä mieltä hän on virpomaan tulevista pikkunoidista. Vastaus on ennalta arvattavissa, mutta kelpaa uutiseksi, paremman puutteessa.

Kirkon kannalta sekä tällaiset kalenterinmukaiset että negatiiviset uutiset ovat tietysti molemmat huonoja vaihtoehtoja. Ne ovat kuitenkin ymmärrettäviä vaihtoehtoja. On nimittäin niin, että jos mediaa seuraavalta tavalliselta ihmiseltä puuttuu uskonnollista tietämystä, puuttuu sitä mitä suurimmassa määrin myös näiden uutisen tekijöiltä eli toimittajilta.

Eivät nykyajan toimittajat tiedä, mikä esimerkiksi on herätysliike, ja miten se eroaa lahkosta. Monille kyse on samasta asiasta, jollain tavoin epämääräisestä kuppikunnasta, joka ajattelee asioista toisin kuin virallinen kirkko.

Pääasia onkin se, että hajuttomasta ja mauttomasta ”valtioneuvostosta” löytyy edes jotain mihin tarttua. Hyvä uutinen on näet vanhan määritelmän mukaisesti yhä huono uutinen, ja se pätee myös kirkon julistamaan evankeliumiin.

Eli kärjistäen: se, että joku pastori on kymmeniä vuosia pitänyt hyviä ja koskettavia hartauspuheita palvelutalossa ei kiinnosta ketään, mutta jos tämä sama pastori kerran rippikoululeirin oppitunnilla hermostuu ja paljastaa protestiksi pyllynsä, niin pääsy ilta-päivälehtien lööppeihin on varmaa. Media tarvitsee toisin sanoen jotain, joka poikkeaa jokapäiväisestä: tarvitaan uutinen.

Miten kirkko sitten on käyttänyt oman viestinnällisen leiviskänsä? Tuottaako se uutisia sen omista lähtökohdista? Kirkolla oli aikoinaan jopa oma 18-sivuinen viestintästrategia, Vuoropuhelun kirkko, jolla ainakin sen tekijät tavoittelivat ”särmää, jotta laadittu strategia myös kolahtaisi”. Tämä kolina on kuitenkin jo aikaa sitten vaiennut – jos sitä nyt oikeasti koskaan olikaan.

Kirkolla on myös vielä ainakin pari vuotta voimassa oleva viestintäohjelma, jonka itse olen löytänyt ainoastaan internetistä. Ensi kuussa kokoontuvalle kirkolliskokoukselle on joka tapauksessa tulossa aloite laatia kirkolle myös uusi viestintästrategia. Tunnen asiaa jonkin verran, sillä olen itse yksi tuon aloitteen allekirjoittajista.

Strategiaa ja ohjelmia enemmän kirkon on kuitenkin oltava aktiivinen käytännön työssä. Kirkon on proaktiivisesti, siis etupainotteisesti ja omasta halustaan, oltava aktiivinen ja pyrittävä omilla eväillään syöttämään kaikkiruokaista mediaa. Kirkon tiedotuskeskus on tätä toki jo pyrkinytkin tekemään, samoin tämän tilaisuuden järjestäjä, Kirkon tutkimuskeskus. Se ei kuitenkaan vielä riitä.

Tietoa on jaettava, mutta mielellään jo valmiiksi pureskeltuna, joko valmiina tarinana tai ainakin sen osina.

Media on kuin Molok, se tarvitsee eläviä ihmisiä, ”puhuvia päitä”, kuten tv-uutisissa sanotaan. Näistä ihmisistä leivotaan tarinoita, joiden avulla sitten asiaa kelataan, ja mie-

lellänsiten, että tavalliset ihmiset voivat niihin samastua. Myös ylätasoa puhuvia päitä, piispoja ja kansliapäälliköitä, toki tarvitaan. He antavat uutisoinnille vakuuttavuutta. Todellinen viesti saadaan kuitenkin yhä useammin ”taviksilta”, kadun miehiltä ja naisilta, joiden kohtalot ja mielipiteet ryydittävät niin Ylen tv-uutisten kuin Helsingin Sanomienkin uutisointia. Tällaisia tarinan kohteita luulisi kirkosta löytyvän yllin kyllin, jos vain on intoa niitä etsiä.

Joissakin seurakunnissa tämä on jo ymmärretty, ja potentiaalisia haastateltavia on ryhdytty suorastaan kouluttamaan sitä varten. Tavallisille seurakuntalaisille voidaan siis jo etukäteen antaa valmiuksia toimia haastateltavina. Silloin nämä ihmiset voivat tilaisuuden tullen antaa kirkolle – tai ainakin paikallisseurakunnalle – kasvot.

Tarinan ja ihmisten lisäksi kirkolliseen viestintään kuuluu olennaisesti myös kieli. Teologinen ja kirkollinen kieli ei kuitenkaan toimi, jos suurin osa ihmisistä ei ole sille jo valmiiksi virittäytynyt ja sosiaalistunut.

Eli kuten kansliapäällikkökin omassa puheenvuorossaan muistutti, toimintaympäristön ja kohderyhmän huomioiminen on tässäkin viisautta. Juutalaisille on toisin sanoen yhä oltava juutalainen, mutta kirkosta vieraantuneille suomalaisille on oltava suomalainen – ja ainakin viestin on oltava selvää suomea.